

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**HADİSLERDE ÖZÜR KAVRAMI VE
HZ. PEYGAMBER'İN ÖZÜRLÜLERE
YAKLAŞIMI**

Faruk SÖYLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
ŞUBAT-2010**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**HADİSLERDE ÖZÜR KAVRAMI VE
HZ. PEYGAMBER'İN ÖZÜRLÜLERE
YAKLAŞIMI**

DANIŞMAN : Doç. Dr. A. Kadir EVGİN

Faruk SÖYLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
ŞUBAT-2010**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HADİSLERDE ÖZÜR KAVRAMI VE
HZ. PEYGAMBER'İN ÖZÜRLÜLERE YAKLAŞIMI

Faruk SÖYLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez/...../..... Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.

.....
Doç. Dr. A. Kadir EVGİN
BAŞKAN

.....
Doç. Dr. Zekeriya PAK
ÜYE

.....
Yrd. Doç. Dr. Şaban ÖZ
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN
Enstitü Müdür Vekili

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HADİSLERDE ÖZÜR KAVRAMI VE
HZ.PEYGAMBER'İN ÖZÜRLÜLERE YAKLAŞIMI**

Faruk SÖYLER

Danışman : Doç. Dr. A. Kadir EVGİN

Yıl : 2010, Sayfa: 51+7

Jüri : Doç. Dr. A. Kadir EVGİN (Başkan)
Doç. Dr. Zekeriya PAK (Üye)
Yrd. Doç. Dr. Şaban ÖZ (Üye)

Özür kavramı genel manada bir kusuru bir eksikliği ifade etmektedir. Söz konusu özür, her insanın hayatında karşılaşması muhtemel bir olgudur. Bu olgunun ifadesi günümüzde ise daha çok engellilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli olmak kişinin elinde olmayan sebeplerle doğuştan olabileceği gibi hayatının hiç beklenmedik bir döneminde bir kazanın neden olmasıyla insanoğlunun başına gelebilmektedir. Dolayısıyla günümüzde engellilik gerçeği insanlığın daha da dikkatini çekmiş, insan haklarının bir gereği olarak özürlü/engelli bireylere karşı özürlü/engelli olmayan insanların bakış açılarında önemli hassasiyetler gelişmiştir. Bu husus, dünya nüfusu içerisinde yaklaşık olarak her on kişiden birinin özürlü/engelli olduğunun anlaşılmasıyla dikkatlerin üzerinde toplandığı bir konu haline gelmesine sebep olmuştur. Bütün bu gerçekler karşısında, evrensel mesajları içeren genelde Kur'ân-ı Kerim, özelde ise Hz. Peygamber'in Hadisleri içerisinde özürlüler/engelliler konusunda tespitlerde bulunmak merakımızı celbeden bir husus olmuştur. Hz. Peygamber'in beşeri yönünü göz önüne alarak insani ilişkilerinde özellikle özürlü/engelli olan kişilere karşı yaklaşımı günümüz insanına da ışık tutması muhtemel önemli bir konudur. Bu sebeple Hz. Peygamber'in engellilere karşı yaklaşımını inceleyip özürlü/engelli insanlara verilen değeri ortaya koyarak, engelli insanların engeli olmayan insanlarda hiçbir farkının olmadığı gerçeğini tespitlerimizle ortaya çıkarmayı hedefledik.

Anahtar Kelimeler: Özür, Engelli, Hz. Peygamber, Kur'ân-ı Kerim, A'mâ, Ortopedik Engelli,

**DEPARTMENT OF ESSENTIAL ISLAMIC SCIENCES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**THE CONCEPT OF DISABILITY IN THE HADİTH
AND THE APPROACH OF THE PROPHET
MUHAMMAD TO THE HANDICAPED INDIVIDUALS**

Faruk SÖYLER

Supervisor : Assc. Prof. Dr. A. Kadir EVGİN

Year : 2010, Pages: 51+7

**Jury : Assc. Prof. Dr. A. Kadir EVGİN (Chairperson)
Assc. Prof. Dr. Zekeriya PAK (Member)
Asst. Prof. Dr. Şaban ÖZ (Member)**

In general meaning, the concept of handicap represents a defect or a lack. Handicap in question is a phenomenon likely to encounter in the life of every human being. The expression of this phenomenon stands out as a disability in daily life. Being disabled is not in the hands of people that could be congenital or could be caused by an accident in an unexpected period of life of human being. Therefore, today the reality of disability even more attracted the attention of humanity and as a requirement of human rights, considerable sensitivity towards handicapped / disabled individuals arise from normal people's perspectives. When it is taken into account that one out of every ten people within the world's population is handicapped/disabled, it is caused to collect significant attention on these subjects. In the face of all these facts, to make determination on the subject of handicapped/disabled peoples considering the universal messages in general in the Quran, in particular in the hadith of the Prophet Muhammad cite our wonder. Taking into consideration the human aspects of the Prophet in human relations, especially his approach towards handicapped / disabled individuals is an important and potential issue that may shed light on today's people thought against handicapped/disabled individuals. For this reason, we aimed to reveal the fact that there is no difference between the handicapped/ disabled individuals and normal people by examining the approach of the Prophet against the handicapped/disabled individuals and setting forth his endowed attention to this people.

Keywords: handicap, disabled, prophet (Muhammad), Quran, blind, orthopedic disabled.

ÖN SÖZ

İnsan sosyal bir varlık olarak toplumsal hayatta bazı gerçeklerle yüzleşebilmektedir. Bu gerçeklerden biri de özürlü olmaktır. Özürlülük doğuştan olabileceği gibi, hayatın hiç beklenmedik bir zamanında insanoğlunu yakalayabilecek kadar acı bir gerçektir. İşte bu gerçek, insan nüfusunun önemli bir oranını oluşturmaktadır.

Günümüzde, özellikle de yaşadığımız teknoloji çağında, özürlülüğün önlenmesi konusunda önemli çalışmalar yapılmakla birlikte, özürlü insanların yaşam standartlarını yükseltmek için özel gayretlerin yapıldığına da şahit olmaktayız. İnsan hakları örgütleri bu konuları uluslararası toplum düzeyinde ele alarak dünya gündeminde tutup, engelli insanların yaşadıkları bir takım zorlukları anlatmakta ve bu alanda önemli çalışmalar yapmaktadırlar. Yapılan bütün bu çalışmalardan uzak kalmamız düşünölmeyeceği gibi, bizler de bugün özürlü olmayan ancak yarın özürlü olabileceğini bilemeyen kişiler olarak, toplumsal duyarlılığımızın bir gereği olarak özürlü insanların yanında olmayı bir görev saydığımız için, böyle bir çalışma yapmayı uygun bulduk. Araştırma konumuz özel bir anlam taşıdığı için, genel olarak ele alsak da başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere, Hz. Peygamber'in bu konuya bakış açıları önem arz etmektedir.

Genel anlamda, evrensel bir din olan İslam Dininin özürlü insanlara bakışını ele almak engelli olarak bu hayata gelen veya elinde olmayan sebeplerle engelli bir yaşam geçirmek zorunda kalan insanlara karşı, toplumsal görevlerimizin neler olduğu konusunu incelemek çalışmamız açısından kaçınılmaz bir durumdur. Özelde ise konunun Hz. Peygamber tarafından işlenmiş olması dikkatimizi çekmiş ve bu durum çalışmamıza ayrı bir özellik kazandırmıştır. İslam Dininin toplumsal hayatın her kesimiyle buluşturulması görevini üstlenen Hz. Peygamberin özellikle özürlü insanlara karşı nasıl davrandığının tespitini gaye edindiğimiz bu çalışmamızda, sahabilerin hayatından örnekler ile de konumuzun anlaşılmasına katkı sağlamaya çalıştık.

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve bir sonuç kısmından oluşmaktadır.

Çalışmamızda öncelikle konunun önemi, amacı, metodu, sınırlılıkları, bu konuyla ilgili olarak yapılmış başka çalışmaları ve özür kavramını tanımladıktan sonra, alt başlıklar halinde özür çeşitlerine değindiğimiz 'birinci bölüm' gelmektedir. 'İkinci bölüm'de ise Kur'ân-ı Kerim'in özürlülere yaklaşımını, ilgili ayetlerin yorum ve tefsirine fazla girmeden ve genel hatlarıyla, tespit edebildiğimiz kadarıyla ele almaya çalıştık. 'Üçüncü bölüm'de de çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Hz. Peygamber'in özürlülere karşı tutumunu ilgili hadis ve rivayetler çerçevesinde incelemeye çalıştık. 'Sonuç' kısmında ise çalışmamız neticesinde elde ettiğimiz bulguları değerlendirmeye çalıştık.

Çalışmamız, özürlülük açısından, günümüz insanına ulaşması gereken Peygamber mesajlarının, bir kez daha gündeme getirilmesine ilaveten, günümüz insanının önleyemediği bir gerçek olan özürlülük karşısında, toplumdaki diğer bireylerin nasıl bir tutum sergilemeleri açısından önem arz etmektedir. Yaptığımız bu

Çalışmayla, toplumun kaçınılması mümkün olmayan bir gerçeği olan zrllk karşısında, her şeyden önce insani değerleri ön plana çıkarmanın gerekliliği bir kez daha vurgulanmış olacaktır. Toplumumuza bu bilincin kazandırılmasını hedefleyen çalışmamız, hedefine ulaşabildiği ölçüde bize memnuniyet ve huzur verecektir.

Son olarak, bana böyle bir konuda çalışma yapmamı tavsiye eden değerli hocam Prof. Dr. M. Kemal ATİK Bey'e, çalışmamın her anında desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım ve kıymetli hocam Doç. Dr. A. Kadir EVGİN Bey'e, çalışmanın daha iyi olmasına katkı sağlayarak yaptıkları olumlu eşleştirilme yol gösteren değerli hocalarım Doç. Dr. Zekeriya PAK ve Yrd. Doç. Dr. şaban Z Bey'lere, öğrencilik hayatımda her türlü desteği veren diğer hocalarıma, çalışma arkadaşlarıma ve Akçaabat Eğitim Merkezi Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Faruk SÖYLER

şubat–2010

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VII
1. GİRİŞ	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR	3
3. TÜRKİYE’DE ÖZÜRLÜLERE YÖNELİK YAPILAN DÜZENLEMELER	4
4. ÖZÜR/ENGEL KAVRAMI	6
4.1. Bedensel Özürlülük	7
4.1.1. Görme Özürlü	7
4.1.2. İşitme Özürlü	8
4.1.3. Konuşma Özürlü	9
4.1.4. Ortopedik Özürlü	10
4.1.5. Zihinsel Özürlü	10
5. KUR’ÂN’IN ÖZÜRLÜLERE YAKLAŞIMI	12
5.1. Yaratılış Açısından İnsan	12
5.2. Nimetler Açısından İnsan	12
5.3. Kur’ân-ı Kerim’de Özürlüler	13
5.3.1. Görme Özürlüler	13
5.3.1.1. Dünya Hayatında Görme Özürlüler	14
5.3.1.2. Âhiret Hayatında Görme Özürlüler	19
5.3.2. Kur’ân-ı Kerimde İşitme Özürlüler	19
5.3.2.1. Bedensel Anlamda İşitme Özürlüler	19
5.3.2.2. Manevi-Mecazi Manada İşitme Özürlüler	20
5.3.2.3. Ahiret Aleminde İşitme Özürlülük	20
5.3.3. Kur’ân-ı Kerimde Konuşma Özürlüler	21
5.3.3.1. Hakîkî Anlamda Konuşma Özürlüler	21
5.3.3.2. Mecâzî Anlamda Konuşma Özürlüler	21
5.3.3.3. Ahiret Hayatında Konuşma Özürlülüğü	21
5.3.4. Kur’ân-ı Kerim’de Ortopedik Özürlüler	22
5.3.5. Kur’ân-ı Kerim’de Zihinsel Özürlüler	22
5.3.5.1. Fiziksel Anlamda Zihinsel Özürlüler	22

5.3.5.2. İlahi Hakikati Anlayamama Açısından Zihinsel Özürlüler	24
5.3.6. Ruhsat Açısından Bazı Özürlülükler	24
5.3.7. Kur'ân-ı Kerim'de Özürlülük İfade Eden Bazı Hastalıklar	25
5.3.8. Genel Tedavi Bağlamında Özürlülük	26
5.3.9. Başa Gelen Sıkıntılara Sabretme Bağlamında Özürlülük	26
6. HZ. PEYGAMBER'İN ÖZÜRLÜLERE YAKLAŞIMI	28
6.1. Hz. Peygamber'in Genel Olarak İnsana Bakışı	28
6.2. Hadislerde Özur Kavramı	29
6.2.1. Özur Dilemek/Hükmî Anlamda	29
6.2.2. Engellilik Anlamında /Hakiki/Fizikî Özur	31
6.2.3. "İbadet Yapmaya Engel" Anlamında Özur	31
6.3. Özürlülere Negatif Ayrımcılığın Yapılamayacağı Gerçeği	32
6.4. Hz. Peygamber'in Sağlıklı Olmayı ve Sağlıklı Yaşamayı Dilemesi	33
6.5. Hadislerde Hz. Peygamber'in Özürlülere Yaklaşımı	33
6.5.1. Hz. Peygamber'in Görme Özürlülere Yaklaşımı	34
6.5.2. Hz. Peygamber'in Ortopedik Özürlülere Yaklaşımı	35
6.5.3. Hz. Peygamber'in Zihinsel Özürlülere Yaklaşımı	36
6.5.4. Hz. Peygamber'in İşitme Özürlülere Yaklaşımı	36
6.5.5. Hz. Peygamber'in Sosyal Özürlülere Yaklaşımı	36
6.6. Özürlülere Karşı İyi Davranış Sergilenmesinin İstenmesi	37
6.7. İbâdetlerde Özürlülere Sağlanan Bazı Kolaylıklar	39
6.8. Sabır ve Şükür Gösteren Özürlülerin Kazanacağı Bazı Mükâfatlar	40
6.9. Özürlülerin Eğitimine Önem Verilmesi	42
6.10. Hz. Peygamber'in Özürlülerle Olan Sosyal İlişkisi	42
6.10.1. Özürlülere İltifat Etmesi	43
6.10.2. Yardımcı Olmayı Teşvik Etmesi	43
6.10.3. Özürlülerin Dertleriyle İlgilenilmesi	44
6.10.4. Topluma Katılımlarını Sağlaması	44
6.10.5. Özürlülere Aile ve Toplumda Sevgi-İlgi Gösterilmesi	45
7. SONUÇ VE TARTIŞMA	46
KAYNAKLAR	48
ÖZ GEÇMİŞ	

KISALTMALAR LİSTESİ

WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
ÖZİDA	: Özürlüler İdaresi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
TDK	: Türk Dil Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
DİB.	: Diyanet işleri Başkanlığı
İSAM	: İslamî Araştırmalar Merkezi
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
sav.	: Sallallahü aleyhi vesellem
Yay.	: Yayınevi
İst.	: İstanbul
md.	: Maddesi
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Tah.	: Tahkik
tsz.	: Tarihsiz
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
c.	: Cilt

1. GİRİŞ

Konunun Önemi

İnsanlık tarihi içerisinde özürlü/engelli insanların çoğu zaman sosyal hayattan tecrit edildiği, birçok insanî haklardan mahrum bırakıldıkları, hasta olarak görülüp terk edildiklerine dair uygulamalar yer almıştır. İnsanlık onuruna yakışmayan bu uygulamaların değişmesi ancak İlahi dinler vasıtasıyla olabilmıştır. Özellikle İslâm Dini insana verdiği değer ile insanlar arasındaki ayrımların fizikî bir takım ayrıcalıklarla olmayacağını belirtmekle özürlü/engelli insanlara insani haklarını yaşama konusunda önemli referans olmuştur.

Günümüzde engellilik, insanca yaşamayı amaçlayan toplumlarda daha da önem kazanmıştır. Özellikle ülkemizde yapılan özürlü araştırmalarına göre nüfusumuzun %12.29 özürlü olarak belirlenmiştir (DİE, 2004:5). Bu sonuç ülkemiz açısından yaklaşık 8,5 milyon insanın bir şekilde özürlülük/engellilik yaşadığını ifade etmektedir. Bunun yanında dünya geneline baktığımızda bu oranın 500 milyon olduğu tahmin edilmektedir (ÖZİDA, 23.01.2010, www.ozida.gov.tr).

Küreselleşen dünyamızda özürhükümlerinin durumları, hakları gibi konuların birçok değişik platformlarda ele alınmakta olması, Hz. Peygamber'in de özürlü bireylere karşı tutumunu da gündeme getirmektedir. Bu açıdan araştıracağımız konunun hadisler ışığında, özürlü/engelli bireylerin özel konumuna işaret eden İslami prensipleri bize sunacak olması da dikkat çekici görülebilir.

Bununla birlikte araştırmamızın engelli bireylere verilen değeri ortaya koyma çabası, günümüzde engelli gerçeğinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamasını umuyoruz. Hz. Peygamber'in engelli insanlarla ilişkisini ortaya koymaya çalışırken günümüz insanına engelli bireylere karşı tutum ve davranışlarda örnek sayılabilecek uygulamaları sunmaya gayret ettik. Çünkü her insan için bugün özürlülük söz konusu olmayabilir; ancak yarın için bu değişmeyecek bir durum değildir. Engellilik nedenlerine baktığımızda savaş, terör, iş ve trafik kazaları, kötü ve sağlıksız yaşam, doğum öncesi nedenler, tabii afetler, hastalık gibi sebepler sayılmaktadır. Nedenlerini çoğaltabileceğimiz engellilik olgusuna insan merkezli ve empati ile bakmak durumundayız.

Hz. Peygamber'in getirdiği evrensel mesajlar, hem dünya hem de ahiret dengesini sağlamaya yönelik olmasını da dikkate alacak olursak, insanlar arasında özürlü/engelli, sakat, kör, topal gibi negatif yaklaşımlarla bu gibi insanlara onur kırıcı davranmak hoş karşılanmamıştır. Bilakis engelli bireyler hak ettikleri hayat standardına ulaşmaları konusunda önemli uygulamalarını Hz. Peygamber tarafından gördüklerini söylemek mümkündür. Bu açıdan konumuz önem arz etmektedir. İşte bizim amacımız da Hz. Peygamber'in beşeri ilişkiler açısından engelli bireylerle davranışlarına bakarak ilahi hitapları iyi anlama gayreti olmuştur. Bu hedef doğrultusunda, İslam Dini engelli/özürlü bireylere nasıl bir değer vermiştir? Kur'ân-ı Kerim'de hangi kavramlar özürhükümler/engellileri ifade etmiştir? Hz. Peygamber'in hayatında genelde insan, özelde ise engelli ne ifade etmektedir? Hz. Peygamber'in engelli-engelli olmayan insanlara pozitif-negatif uygulamaları var mıdır? Hz. Peygamber engelli/özürlü bireyle toplumda nasıl bir yer vermiştir?

Bu tür sorulara cevap aradığımız bu çalışmamızın engelli insanlara daha saygılı olmanın başta insanî bir görev olmakla birlikte dinî bir sorumlulukta ifade ettiği gerçeğine vurgu yapması da önem arz etmektedir.

Konunun Amacı

Özürlü olmak, toplumsal hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır. Nitekim bu hususa Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinde ve Hz. Peygamber'in hadislerinde de doğrudan ya da dolaylı olarak değinilmektedir. Hz. Peygamber'in bütün insanlığa "kolaylaştıran" ve "kolaylığı tavsiye eden" bir vasıfla Peygamber olarak gönderilmiş olması da onun zor bir hayat yaşamak durumunda olan özürlü insanlara karşı nasıl bir tutum sergilediğini tespit arzusu, bizi böyle bir araştırma yapmaya sevk etmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada amacımız, tespit edebildiğimiz örnekler çerçevesinde, Hz. Peygamber'in özürlülere yaklaşımını irdelemektir.

Kullanılan Metot

Konumuzun özel bir kavram ile irtibatlı olması sebebiyle, ulaşabildiğimiz özürlü ve engelli kavramlarının açıklandığı ve çeşitlerinin anlatıldığı başta, Oliver Sacks, Yahya Özsoy, Mehmet Özyürek, Süleyman Eripek'in eserlerinden yararlanmaya çalıştık. Özürlülük kavramının daha iyi anlaşılabilmesi açısından, günümüzde engellileri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının, derneklerinin konumuzla ilgili yayınlarından yararlandık. Öte yandan konumuzun incelemesini yaparken klasik kaynaklara ulaşmada, İlahiyat Fakültesi kütüphanesinden yararlandık. Çalışmamızda geçen hadisleri tarama aşamasında ise "Concordance" isimli hadis fihristinden istifade ettik. Çalışmamızdaki söz konusu hadislerin tespitinde önceliği Kütübi-Sitte'ye verdik. Buna ilaveten diğer kaynaklardan da tespit edebildiğimiz örneklerle yer vermeye çalıştık. Ayrıca Kur'ân'da engellileri inceleyen bir yüksek lisans tezi yapan Münir Tezcan'ın bu çalışmasından da, özellikle metot açısından, önemli ölçüde istifade ettik. Diğer taraftan araştırmamızla ilgili olabilecek birçok makale, tebliğ, bildiri ve doküman türü çalışmalardan da yararlanmaya çalıştık.

Sınırlılıklar

Çalışmamızın, kavramsal açıdan özürlülük ve temel İslamî kaynaklarda özür kavramı ve özürlülük olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Konumuzun kavramsal açıklaması daha çok ilahiyat alanı dışındaki eserlere müracaatla yapılırken, dini kaynaklardaki bilgi ve bulgular için ağırlıklı olarak hadis kaynakları ve ana hatlarıyla Kur'ân-ı Kerim'den ilgili ayetlere müracaat edilmiştir. Konu, Kur'ân-ı Kerim açısından daha önce çalışıldığı için, ilgili ayetler hakkında detaylı yorumlara girilmemiştir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmamız esnasında yapılan taramalarda eğitim ve sağlık alanlarında engellilerle ilgili olarak yapılmış birçok çalışma ile karşılaştığımızı ancak İlahiyat alanında yapılan çalışmaların pek fazla olmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Özellikle “Engelliler ile Hz. Peygamber” ile ilgili bir yüksek lisans çalışmasının bu güne kadar yapılmamış olduğunu burada ifade etmek isteriz. Konumuzla yakından ilgili olabilecek bilimsel çalışmaları internet ortamında da incelemeye çalıştık. Bunun yanında teknolojinin imkânları olan CD’lerden özellikle klasik eserlere ulaşmada yararlanmaya çalıştık. Araştırmamızla ilgili olarak tespit edebildiğimiz bazı çalışmalar ise şunlardır:

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen 20–21 Aralık 2003 tarihinde Ankara’da pek çok ilahiyatçı ve farklı alanlarda akademisyenin katılımıyla “*Engelliler Gerçeği ve İslam Sempozyumu*” yapılarak bu alanda bir ilk gerçekleştirilmiştir. Engelliler bu sempozyumda ilk defa Kur’ân, Hadis, Fıkıh açısından değerlendirilmiştir.

Diyanet işleri başkanlığının süreli yayını olan diyanet aylık dergisinin Mayıs 2004, 161. sayısının kapak konusu engelliler olmuş ve değişik makalelerle konu işlenmiştir.

Emine Gül, 2005, “*Kur’ân’da Engelliler*” Akis yay. Yayınlanmış Doktora Tezi İstanbul.

M. Naci Kula, 2005, “*Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*” Dem yayınları İstanbul.

İsmail Karagöz, 2005, “*Ayet ve Hadisler ışığında Engelliler*”, DİB yayınları, Ankara; 2008, “*Toplumsal emanet; Engelliler*”, DİB yayınları, Ankara.

Münür Tezcan, 2006, “*Kur’ân’ın Engellilere Yaklaşımı ve İslam’ın Engellilere Sağladığı Kolaylıklar*” Y.Lisans Tezi, K.Maraş.

Halil Bektaş, 2006, “*Kur’ân’ın Özürlülere Bakışı*” Y.Lisans Tezi, Sivas.

Dilek Malkoç, 2006, “*Ehliyetler Bakımından Sakat ve Özürlülerin İbadet Mükellefiyeti*”, Y.lisans Tezi, İstanbul.

Şevket Pekdemir, 2006, “*İslam Özürlüler Hukuku*”, Y.Lisans Tezi, Samsun.

3. TÜRKİYE’DE ÖZÜRLÜLERE YÖNELİK YAPILAN DÜZENLEMELER

Çalışmamızın güncel değeri açısından bu alanda Ülkemizde engelliler için yapılan düzenlemeler hakkında kısaca bilgi vermemin yerinde olacağı kanaatindeyiz

Türkiye’de özürllülerin hakları ve özürllüler ile ilgili yapılan çalışmalarda diğer dünya ülkelerinin büyük bir etkisi mevcuttur ve özürllülerle ilgili yapılan çalışmaları Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür. Cumhuriyet öncesi dönemde Tanzimat’a kadar özürllülerle yönelik faaliyetler daha çok tıbbî bakım konusunda olmuştur. Özellikle fiziksel ve ruhsal açıdan özürllü olan kişilerin sağlık evlerinde bakım ve tedavileri yapılmıştır. Bu anlamda akıl ve ruh hastalarının tedavilerine yönelik bakım evlerinin dünyadaki ilk örnekleri teşkil ettiği söylenebilir. Ayrıca bu dönemde hayır amaçlı kurulmuş vakıflar da özürllülerle yönelik hizmetler yürütmüşlerdir.

Tanzimattan sonraki dönemde de özürllülerin korunmasına yönelik kapsamlı düzenlemelere rastlanmaz. Ancak getirilen düzenlemelerde sınırlı ve kısmî birkaç hüküm vardır. Avusturyalı Mösyö Grati tarafından ilk defa 1889 yılında İstanbul Ticaret Meslek Mektebi’nde sağırılar için bir okul açılmıştır. Daha sonra burada körler için de bir sınıf açılmıştır. 1921 yılında İzmir’deki körler okulunu 1923’te yine İzmir’de sağırılar okulu takip etmiştir (Pekdemir, 2006: 18).

Cumhuriyet’ten sonraki çalışmaların tarih sırasına göre dizimi şöyledir (Ünsal, 2007; 29: 77–83):

1. 1923 yılında Atatürk tarafından kabul edilen ve uluslararası nitelikte olan ve engelli çocuklardan da bahseden Cenevre Sözleşmesi imzalanmış, 1930 yılında Umumi Hıfzıssıhha Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun özürllü olanları kabul edecek yurt veya müesseseler tesis etme ve idare etme görevini Sağlık Bakanlığı’na vermiştir.

2. 1949 yılında “Korumaya Muhtaç Çocuklar Yasası” çıkarılmış ve yatılı özel eğitim kurumları için yasal koşullar hazırlanmıştır.

3. 1950 yılında Altı Nokta Körler Derneği kurulmuş, 1951’de çıkarılan yasayla özel eğitim kurumları, Sağlık Bakanlığı’ndan Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. Aynı yıl içinde özel eğitim, örgün eğitim hizmetleri içinde yer almıştır.

4. 1952 yılında zihinsel özürllülerin eğitim ve öğretim çalışmaları için Gazi Eğitim Enstitüsü’nde “Özel Eğitim Bölümü” açılmıştır.

5. 1955’te Ankara’da Demirlibahçe İlkokulu’nda özel eğitime muhtaç çocukların teşhisi ve rehberlik çalışmaları için “Psikolojik Servis Merkezi” açılmıştır.

6. 1958 yılında Ankara’da Lepira Hastanesi’nde kurulan ve sonra Ankara Tıp Fakültesi’ne bağlanan “Rehabilitasyon Merkezi” açılmıştır.

7. 1962 yılında ilk defa eğitilebilir düzeydeki zihinsel engelliler için normal ilkokullarda özel sınıf uygulamasına başlanmıştır. 1965’te Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi bünyesinde “Özel Eğitim Bölümü” kurulmuştur.

8. 1971’de 1475 sayılı İş Kanunu düzenlemesiyle kota sistemi gereği özürllüler için 50’nin üzerinde işçi çalıştıran fabrikalarda % 2 kontenjan ayrılmıştır. 6.6.1997 tarih ve 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname gereğince özürllüler için ayrılan % 2’lik kontenjan % 3’e çıkarılmıştır.

1982 yılında yeniden düzenlenen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda da üç ana konuda özürllüler için özel hükümlere yer verilmiştir; 1. Eğitim ve Öğretim Hakkı, 2. Çalışma Hakkı, 3. Sosyal Güvenlik Hakkı (Pekdemir, 2006: 19).

“Özürllüler İçin Kimlik Kartı Yönetmeliği” 13 Ağustos 1998 tarihinde yürürlüğe girmiş ve dağıtımına 2 Aralık 1998 tarihinde başlanmıştır. Kimlik Kartı, % 40 ve üzeri özürllü bulunanlara verilmektedir. Bu kimlik kartı ile özürllülere sağlanan haklar aşağıda belirtilmiştir (15.01.2008.<http://www.marmaraortopedi.com.tr/ozr/kimlik.asp>).

- Devlet Demir Yolları ana hat yolu trenleri ile seyahat halinde % 20 indirim,
- THY ile seyahat halinde belirlenen esas doğrultusunda % 40 indirim,
- Anlaşmalı cep telefonları operatörlerinde görüşme ücretinden indirim,
- Yerel Yönetimlerin alacağı kararlar ile su ve ulaşım bedellerinde indirim,
- Milli Park ve devlet tiyatrolarından ücretsiz olarak yararlanmak

25 Mart 1997 tarih ve 571 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı olarak Özürllüler İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. 06.07.2005 tarih ve 25867 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Yönetmelik ile sağlık sisteminde yaşanan değişimler sonucunda özürllülüğe yönelik yeni bir sağlık hizmeti yaklaşımı başlamıştır. Buna göre; aile hekimi çalıştığı mekanda veya gezici hizmetler sırasında tespit ettiği özürllü kişilere yönelik I. basamak koruyucu sağlık, tanı, tedavi, rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetlerini vermekle yükümlüdür(15.02.2008, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23215.html>).

Türkiye’de 01.07.2005 tarihinde “Özürllüler Kanunu” olarak da bilinen 5378 sayılı “Özürllüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. Bu düzenleme özürllülere yönelik yapılan en son düzenleme sayılmaktadır. Bu kanunla, farklı olarak, özürllülere, bazı şartlar içerisinde aylık bağlanması, konuşma, işitme ve görme özürllülerin noterdeki işlerinin nasıl yapılacağı, işitme ve konuşma özürllü kimselere gerek görüldüğü hallerde tercümanlık yapmak üzere illerde işaret dili bilen personel görevlendirilebileceği gibi hususlar düzenlenmiştir (Pekdemir, 2006: 20).

Ayrıca Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de 3 Aralık “Özürllüler Günü” ve 10–16 Mayıs “Sakatlar Haftası” münasebetiyle kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları özürllüler ile ilgili çeşitli program ve aktivitelerle özürllü gerçeğini gündemde tutmaktadırlar.

4. ÖZÜR/ENGEL KAVRAMI

Türkçe’de günlük dilde birbirinin yerine kullanılan bazı kavram örnekleri bulunmaktadır. Bunlara bir örnek de “özürlü” ve “engelli” kavramlarıdır diyebiliriz. Bu iki kavram sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır (Sami, 1991: 41). Dolayısıyla biz de araştırmamızda, bu iki kavramı zaman zaman birbirinin yerine kullanacağız.

Türkçemizde engelli kavramı yerine genellikle “*engeli olan, sakat, özürlü, eksik, kusurlu, defolu, vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan*” ifadeleri kullanılmaktadır. Arapça’da ise daha ziyade aynı anlama gelen “*el-uzru*” ve “*ma’lûl*” kelimeleri kullanılmaktadır (Türkçe Sözlük, 1998: 1750).

Bununla birlikte bazı Türkçe sözlüklerde özür kavramının engel kavramıyla birebir örtüşmediği de görülmektedir. Engel lügatte; bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep, mani, mahzur, müşkil, mânîa; engelli ise, engeli olan mânîalı (Sami, 1991: 713) şeklinde açıklanmaktadır ve engelliliğin bazı çeşitleri bulunmaktadır.

1.7.2005 tarihinde kabul edilen 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un ilgili maddesinde engelli kavramı Özürlüler Kanununda yer alan tanıma göre özürlü ise, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kimsedir (Özürlüler Kanunu için bkz; www.ozida.gov.tr).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan ve Türkiye’de I. Özürlüler Şûrası’nda Ön Komisyon Raporları’nda betimlenen tanımda ise “hastalık neticelerine dayanan ve sağlık yönüne ağırlık veren” bir tanımlama ve sınıflandırma yapılmıştır. Engelli olma kavramı için yetersizlik (impairment) sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik yapı ya da işlevlerdeki noksanlık/anormallik durumu olarak tanımlanmıştır. Özürlülük (disability) ise, herhangi bir aktiviteyi normal tarzda ya da normal kabul edilen hudutlar içerisinde gerçekleştirmedeki kısıtlılık/yetersizlik durumu ve engellilik (handicap) bir yetersizlik ya da özür gerekçesi ile yaşa, cinsiyete, toplumsal ve kültürel etmenlere bağlı olarak fertten beklenen rollerin kısıtlanması /yerine getirilememesi durumu olmak üzere üç değişik tanım yapılmıştır (ÖZİDA, 1999: 3–10).

Ayrıca, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne ek 9 Aralık 1975 tarihli Sakat Kişinin Hakları Bildirisi’nin 1.maddesinde geçmekte olan özürlü tanımını burada belirtmek yerinde olacaktır:

Normal bir kişinin kişisel veya ruhsal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken ileri bedensel veya ruhsal kabiliyetlerindeki kalıtsal veya sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlara özürlü denir.” Ülkemizde en son kabul edilen Özürlü tanımı 1997 yılında Resmi Gazete’de yayınlandığı şekli ile; Doğuştan veya sonradan olma herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeni ile normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi özürlü olarak kabul edilir.

Şu hususu da hatırlatmakta yarar vardır ki; söz konusu mevzuatta ve diğer tanımlamalarda engelli, özürlü veya sakat kelimelerinin çoğu kez aynı anlamda kullanıldığını görmekteyiz. Engelliliğin farklı kanunlarda değişik ifadelerle(özürlü, sakat) kullanılmış olması hukuki açıdan önem arz etmemektedir.

Özürlülük ve engellilik kavramları hakkında yapılan bu tanımları belirttikten sonra, şimdi engellilik çeşitlerine geçmek istiyoruz.

4.1. Bedensel Özürlülük

Bedensel özürlülük/engellilik, engelliliğin en sık rastlanan bir çeşidi olarak görülmektedir, dolayısıyla çalışmamız açısından önemli bir yere sahiptir. Bedensel engellilik, insan yapı ve biçiminin fiziksel yönlerinden herhangi bir bozukluk veya eksiklik oluşturarak yine onun bedensel yeteneklerini engelleyen veya bütünüyle kaldıran engellilik türüdür. Örneğin; görmeyen gözler, işitmeyen kulaklar, konuşma bozuklukları, diğerine oranla kısa bir bacak veya olmayan bir kol, insan yapısının fiziksel becerilerini engelleyen örneklerdir (Seyyar, 2001: 23).

Bedensel engellilik genel çerçevede şu başlıklar altında ele alınmaktadır;

- 1-Görme Özürlü
- 2-İşitme Özürlü
- 3-Konuşma Özürlü
- 4-Ortopedik Özürlü
- 5-Zihinsel Özürlü

4.1.1. Görme Özürlü

Hiç görememenin veya az görmenin tanımının, görmenin ve görme alanının ölçümüne bağlı olduğu belirtilmektedir. Bu duruma göre görme engelli olan kişi, kabartılmış altı noktayla ve işitsel araçlarla görme gereksinimi içinde olan kimsedir. Günümüzde Braille ismiyle bilinen kabartma yazı alfabesinin (altı noktalı görme engelli alfabesi) tarihi kısaca şöyledir: “19. yüzyılda kendisi de kör olan Lois Braille, günümüzde körler için kullanılan yazı sisteminin esasını oluşturmuştur. Parmak uçlarıyla duyumsanacak büyüklükte altı kabartma noktanın bir dikdörtgen biçiminde yukarıdan aşağıya üç, soldan sağa iki tane olarak dizilmesi kabartma yazının esasını oluşturmaktadır. Kabartılmış karakterleri belirlemede kolaylık sağlamak için, kabartılmış noktalar soldan aşağıya bir, iki, üç ve sağdan aşağıya doğru dört, beş, altıncı nokta olarak sıralanır. Altı noktanın değişik bileşimleriyle harfler ve noktalama işaretleri oluşturulmaktadır”(Özsoy vd, 1998: 35).

Öte yandan Sakatları Koruma Milli Koordinasyonu Kurulu, görme engellileri kör ve az gören şeklinde iki gruba ayırarak şöyle bir tanım yapmaktadır: “Bütün düzeltmelere rağmen, iki gözle görmesi %10’dan aşağı olan, normal hayat ve çalışmalarda görme gücünden yararlanma imkânı olmayana kör denilmektedir. İki gözle görmesi %30’dan aşağı olan, özel bir takım araç ve yöntemler kullanmadan normal hayat ve çalışmalarında görme gücünden yararlanamayanlara da az görenler denilmektedir (MEB, 1986: Md.6).

Bunun yanında bireyin görme ile ilgili bir sorumu olup olmadığını ve özellikle görme keskinliğini belirlemede çoğu zaman Snellen Kart kullanılmaktadır. Snellen Kart

sekiz sıra E'den oluşmaktadır. Her bir sırada birden fazla E harfi olup kolları değişik yönlerde bakacak şekilde yerleştirilmiştir. Görme keskinliği ölçülecek olan kişiden E'lerin kollarının hangi yöne baktığını söylemesi istenmektedir. Normal görme keskinliğine sahip olan kişi 6,04 metreden her bir sırada yer alan E'lerin kollarının hangi yöne baktığını ayırt edebilir (Özyürek, 2000: 26).

Ülkemizde önceleri “kör” yerine Arapça bir kelime olan “a'mâ” kelimesi kullanılmaktaydı. Ancak daha sonraları “a'mâ” kelimesi salt bedensel körlük değil manevi körlüğü de içerdiğinden fiziksel tarif için kör ya da görme engelli kelimesini kullanmak yeterli görül müştür. Görme engelli kişiler hayata dair bilgileri işitme, dokunma, tatma ve koklama duyularıyla edinir ve geliştirirler. Öğretimde ise görme engellilerin en çok ihtiyaç duyduğu kabartma yazıdır. Kabartma yazı, yaygın olarak sanıldığı gibi mevcut harflerin kabartılarak yazılmış şekli değildir (Gül, 2005: 25).

Görme engelliliğin başlıca sebepleri de şöyle sıralanmaktadır:

a-Doğum öncesi sebepler

b-Doğum sırasındaki sebepler

c-Doğum sonrası sebepler (Kula, 2005: 86.)

4.1.2. İşitme Özürlü

İşitme özürünün/engellinin genel tanımı şu şekilde yapılmaktadır: “İşitme duyarlılığının kişinin gelişim, uyum, özellikle iletişimdeki görevlerini yerine getiremeyişinden ortaya çıkan duruma işitme engeli, işitme engelinden dolayı özel eğitim gerektiren kişilere de işitme engelliler denir (Özsoy vd, 1998: 52).

Bunun yanında, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Yönetmeliğinin 6. maddesinde işitme özürlüler, sağır ve ağır işitenler olarak gruplandırılmakta ve şöyle tanımlanmaktadır. Sağır; Bütün düzeltmelere rağmen işitme kaybı 70 desibel (dB) den fazla olan ve eğitim öğretim çalışmalarında işitme gücünden yararlanamayan, ağır işiten ise, bütün düzeltmelere rağmen işitme kaybı 25-75 desibel (dB) arasında olan ve yardımcı araçlarla eğitim, öğretim çalışmalarından yararlanabilen kimselere denir (Usta, 1992: 20).

İşitme engelliliği de görme engelliliğinde olduğu gibi doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası olmak üzere farklı kategorilerde ele alınmıştır. Bu ayrımın aslında işitme engelliğinin nedenlerine bağlı bir çeşitleme olduğunu söylemek mümkündür. İşitme engelliler, doğuştan yani konuşmayı öğrenmeden engelli olanlar (sağır) ve konuşmayı öğrendikten sonra engelli olanlar şeklinde iki kategoride ele alınmaktadır. Konuşmayı öğrenmeden işitme engelli olanlar niteliksel açıdan ötekilerden farklı kategori oluştururlar. Daha önce hiç işitmemiş olanlar, işitsel bir bellekten, işitsel imgelerden ya da çağrışımlardan yoksun olanlar için, sesi hayal etmek bile mümkün değildir (Gül, 2005: 26).

Bilim adamları insanoğlunun küçükken etkilendiği kadar insan yapısını etkileyen başka bir dönem olmadığını şöyle ifade etmektedirler: Hiçbir yetersizlik bir insanın gelişimini erken yaşta ve ağır derecede meydana gelen bir işitme özürlü kadar etkileyemez. Dolayısıyla bu genel kanı etrafında düşündüğümüzde insanoğlunun işitme engelli olarak doğması onun küçüklük veya olgunlaşma gelişimini önemli ölçüde etkileyecek olması gerçeğini önümüze getirmektedir. Bunun asıl ve önemli sebebi olarak da konuşma gerçeği gösterilmektedir. Çünkü işitmek ve konuşmak kişiliğin en

önemli yapı taşı olarak karşımızda duran bir realitedir. İletişim diye adlandırdığımız, anlama, konuşma, okum-yazma gibi eğitimde ve günlük hayatta çok önemli olan görevlerin hepsi de işitme engelinden etkilenir (Özsoy vd, 1998: 61).

Tarih içerisinde bu şartlara maruz kalmış bulunan duyma ve işitme engelliler eğitim ve öğretimleri konusunda bireysel çalışmalarla ilerlemeler kaydetmişlerdir. Bu konuda tarihte kayda geçmiş olan önemli okullardan biri 1755 yılında ilk sağır okulu olarak Fransa’da Abbe’de L’Eppee tarafından açılmıştır. İlk kez işaret dilinin de burada uygulamaya başlanıldığı kayıtlara geçmiştir (Sacks, 2001: 30).

Aslında işitme engellinin en büyük yardımcısı sayılan işaret dili eğitim ve kişilik gelişiminde de önemli bir yer tutmuştur. Engelli olmayan bir insanın yaptığı iletişim hareketlerini işitme engelliler de işaret diliyle yapma gayretini göstererek bu engelliği yenmeye çalışmışlardır. Kendi aralarında iletişim sağlayıp anlaşıp rahatlıkla bu işaretlerle konuşmaktadırlar. Bu anlaşılması güç olayı bu konuda eserler vermiş Dr. Oliver Sacks şöyle anlatır: İşitme ve sesli konuşma yetileri sağlam olanlar, ne denli iyi niyetli olsalar da, işaret dilini ilkel, gelişmemiş, pandomime benzer, eksik ve yoksul bir dil olarak görürler. Oysa şurası bilinmektedir ki, işaret dili konuşma diline eşit bir ileti sağlar, sertlikten ve şiirsellikten felsefi çözümlere kadar bütün duyguların bazen konuşmadan daha hızlı aktarılmasını sağlar. Gerçekten de birinci dil olarak öğrenildiğinde, işaret dilini normal işitenler de kullanabilir ve bazen konuşmaya tercih edebilirler (Sacks, 2001: 33).

4.1.3. Konuşma Özürlü

Konuşmak insan tabiatının vazgeçilmez bir olgusudur. Bu bağlamda insan hayatında konuşma yeteneği ve becerisi önemli bir yer tutar. Konuşma, insanlık tarihi kadar eski ve hayati önemi olmasına karşılık, doğuştan getirilemeyen, sonradan öğrenilen önemli bir beceri ve kazanımdır (Özsoy vd, 1998: 79).

Konuşma özürlülüğünü/engelliliğini tanımlamak için öncelikle konuşma yetisinin tanımlanması gerekmektedir. Konuşma; kişinin kendisi ve çevresiyle dengeli bir ilişki kurma ve sürdürmesine yarayan geleneksel sembollerin yer aldığı tüm bedensel tepkiye dayanan bir iletişim biçimidir. Konuşma insanların sonradan taklit yoluyla öğrendiği bir beceridir. İnsan doğuştan konuşmayı öğrenmek için gereken donanım ve potansiyele sahip olsa da öğrenme ortamı olmazsa konuşabilmeyi öğrenemez (Özsoy vd, 1998: 80).

Konuşma yeti ve becerisi hakkında bu bilgileri verdikten sonra konuşma özürlü (engeli) konusunda yapılmış tanımlamalara değinmek istiyoruz. Konuşma engeli birçok farklı tanımla açıklanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın konuyla ilişkili yönetmeliğinde konuşma engeli(özürlü) “konuşmasının akışında, ritminde, titizliğinde, vurgularında, ses birimlerinin çıkarılışında, eklemlenişinde, artikülasyonunda (=ifade kabiliyeti) bozukluk bulunanlara konuşma engelli denir” şeklinde tanımlanmıştır (2916 sayılı kanun, Md.20, 1986).

Bu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, konuşma engelliliği bir takım rahatsızlıklar sonucu da ortaya çıkan bir engel durumudur. Konuşma engelli insan konuşabilme seviyesine göre gerek tıp literatüründe gerekse halk arasında “dilsiz” veya “kekeme” gibi kavramlarla anılmaktadır.

4.1.4. Ortopedik Özürlü

Ülkemizde ortopedik özürlülerle ilgili ilk resmi tanımı 1962 yılında yayımlanan özel eğitime muhtaç çocuklar yönetmeliğinde görmekteyiz. Bu tanım Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü, özel eğitim alanındaki yetkili eğitimcilerden oluşan bir komisyon tarafından yapılmış olup aynen şöyledir: “Ortopedik özürlü olanlar, Kemik ve mafsalların şekil ve yapısında özürlü bulunan veya adale gücü gelişimi ve koordinasyonu yahut kontrolünde inhiraflar gösteren kimselerdir(Doğan, 1982: 13-14).

Bunun yanında 1991 yılında milli eğitim bakanlığınca çıkarılan özel eğitim okulları yönetmeliğinde eğitim ve öğretimden yararlanma noktası göz önüne alınarak ortopedik özürlü “Bütün düzeltmelere rağmen iskelet, sinir sistemi, kas ve eklemlerindeki özürlülerinden dolayı normal eğitim-öğretim çalışmalarından yeteri kadar yararlanamayan” olarak tanımlanmıştır(2916 Sayılı Kanun, Md.20, 1986).

Günlük dilimizde halk arasında ve tıp literatüründe ortopedik özürlüler ve özürlüler için birçok farklı terim kullanılmaktadır. Bu terimlerden çoğu ortopedik özürlüler arasında görülen bir özel sakatlığı açıklayıcı mahiyettedir. Ancak kullanılan terimlerin hepsine toptan bakıldığında ortopedik özürlülerin tümünü kapsayıcı mahiyette olduğu görülmektedir. Bu terimler şunlardır; sakat, felçli, mefluç, kötürüm, yatalak, beyin felçli, poliomyelitis, kasıntılı beyin felci, polio, beyin özürlü, sara, Grand mal, petit mal, aura, havale, nöbet, ortopedik sakatlık, iskelet bozuklukları, kas bozuklukları, kas atrofisi, eklem ve kemik tüberkülozu, beden kusurlu, çolak, kambur, kolsuz, bacaksız, ayaksız, elsiz, parmaksız, düz taban, topal, aksak, yumru ayak, tahta kafa ve tahta boyun. Bu terimler aşağı yukarı ortopedik engelli olanların tümünü kapsayan bazı özürlülük kavramları olarak görülebilir(Doğan, 1982: 14).

Ortopedik engelli olanlar değişik şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu tasnifler daha çok tıbbi nitelikte, yani ortopedik engele yol açan nedenler ve ortopedik engelin derecesine göre oluşturulmaktadır. Ortopedik engele yol açan durumlara göre ortopedik engelliler şöyle sınıflanabilir.

- Merkezi sinir sisteminin zedelenmesi sonucu ortaya çıkan ortopedik engeller.
- Kas- iskelet sisteminin etkilenmesi sonucu ortaya çıkan ortopedik engeller.
- Doğuştan gelen ortopedik engeller(Özsoy vd, 1998: 108.).

Bunların dışında sağlıklı olarak hayata başlayan insanlar, hayatın değişik evrelerinde, iş kazası, trafik kazaları, doğal afetler ve çeşitli hastalılar nedeniyle ortopedik engele maruz kalma riski taşımaktadırlar. Ortopedik engelliler kendi içinde “yürüyebilen” ve “tekerlekli sandalyeye bağlı olanlar” şeklinde sınıflandırılmaktadır (Mutluer, 1997: 27).

4.1.5. Zihinsel Özürlü

Ele aldığımız son özürlülük/engellilik çeşidi olan “zihinsel engellilik” diğer çeşitlere göre özellikle mahiyeti itibariyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Çünkü bu çeşit engelliliğin belirlenmesindeki kriterler hep farklı tutulmuştur.

Zihinsel özürlülük; gelişim sürecinde ortaya çıkan, uyumsal davranışlardaki yetersizlik ile karakterize, genel zeka fonksiyonlarında önemli derecede ortalamanın altında olma halidir(Ün, 2004: 459).

Öte yandan bu tür engellilik aileler için de ayrı bir problemdir. Aile içi iletişimde ve yaşamda zihinsel engelli bir aile ferdinin olması ciddi problemlere sebep olabilmektedir. Zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmak aile fertlerinin tümünü etkileyebilir. Eşler birbirini suçlayabilir. Karşılıklı suçlamalar aile içi ilişkilerde gerginlik yaratır. Bunun yanı sıra, zihinsel engelli çocuğun getirdiği yük, günlük yaşamın olağan sayılabilecek yüklerini, aile içindeki mevcut problemleri daha da artırabilir(Eripek, 1993: 140).

Günümüzde bireyin, zihinsel engelli olup olmadığı, varsa engellilik derecesi birçok teknik bilimsel yöntemler sayesinde belirlenebilmektedir. Bunların en önemlilerinden birisi standart zeka testleridir. Zihinsel engellileri, zeka testi ile ilk defa sınıflandırma girişimi 1921 yılında Amerikan Association For the Feeble-minded tarafından yapılmıştır. Buna göre zeka bölümü puanı 75-50 arasında olanlara moron, 50-25 arasında olanlara imbecile (embesil), 25'in altında olanlara ise idiot denilmiştir. Daha sonra Association of Mental Deficiency tarafından yapılan toplantıda, geri zekalılık sınırı 69 zeka bölümü puanı kabul edilmiştir. Buna göre zeka bölümü 69-55 arası olanlar hafif; 54-40 arasında olanlar ağır; 25 ve aşağısı onalar ise çok ağır derecede geri zekalı olarak sınıflandırılmıştır. Psikolojik sınıflandırma olarak adlandırılan bu sınıflandırma, günümüzde özellikle psikoloji alanında yaygın olarak kullanılmaktadır (Özsoy vd, 1998: 157).

Çalışmamızda bu engellik çeşidi içerisinde özellikle akli dengesi yerinde olmayan insanlara karşı değil, zeka dengesi yerinde olmayan bazı insanlara karşı Hz. Peygamberin tutumu ele alınacaktır. Bu çeşit engellilik de insanların vazgeçilmezi olarak günümüz toplumunda yerini almış bulunmaktadır, diyebiliriz.

Araştırmacılara göre zihinsel engelliliğe sebep teşkil eden başlıca sebepler arasında bulaşıcı hastalık ve zehirlenmeler (kimyevi- zehirli gazlar, biyolojik silahlar vb.), travma ve fiziksel etkiler, metabolizma ve beslenme bozuklukları, kaba beyin hastalığı, doğum öncesinde bilinmeyen nedenler, gebelik bozuklukları, ruhsal bozukluklar ve çevresel etmenler sayılmaktadır(Özsoy vd, 1998:152).

5. KUR'ÂN'IN ÖZÜRLÜLERE YAKLAŞIMI

Çalışmamızın bu kısmında Kur'ân-ı Kerim'in özörlölere yaklaşımını, tespit edebildiğimiz ayetler ışığında genel hatlarıyla ele almaya çalışacağız.

Kur'ân-ı Kerim'e göre insan, yaratılmışların en değerli, en şerefli, en üstün olanıdır. İnsanın sahip olduğu bu değer ve üstünlük akıl, fikir ve irade ile donatılmış olması, düşünmesi, anlaması, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, hakkı batıldan, ayıracabilecek yeteneğe sahip olması, sorumluluğu yüklenmesi, irade sahibi olması ve ilahi tekliflere muhatap alınmış olması sebebiyledir(İlgili ayetler için bkz; Bakara, 2/286; Tin, 95/4; İsrâ, 17/70; Bakara, 2/44, Yunus, 10/16; Bakara, 2/164; Nur, 24/61; Şems, 91/7-8; Ahzab, 33/72; Bakara, 2/30).

Potansiyel anlamda insan olma vasfına sahip herkes, renk, ırk, dil, malın azlığı ya da çokluğu, sağlıklı ya da engelli olmaları fark etmeksizin, insan olmaları itibarıyla bu kıymete ve üstün konuma ortaktırlar. Kur'ân-ı Kerim nazarında insanlar sahip olunan haklar noktasında eşit olmasına rağmen, inanç ve amel noktasında farklıdırlar(Gül, 2005: 39).

Kur'ân-ı Kerim'de insan, birçok açıdan inceleme konusu yapılabilir. Ancak konumuzla ilgili olarak özörlölük açısından insanı, yaratılışı ve kendisine nimet verilmesi çerçevesinde olmak üzere iki açıdan ele almamız mümkündür.

5.1. Yaratılış Açısından İnsan

Kur'ân-ı Kerim insanoğlunun yaratılışını baştan sona anlatmaktadır. İlk insanın Hz. Adem olmasının yanında diğer insanların nasıl yaratıldığını anne karnındaki dönemlerini, yaratılışının başlangıcını açıklamaktadır(Hac, 22/5; Saffat, 37/11; Hicr, 15/26; Nahl, 16/4; Furkan, 25/54; Alak, 96/1-2; Rahman, 55/14; Kıyâme, 75/37-39).

Bu açıdan bakıldığında insan Allah'ın en mükemmel yarattığı varlık olarak Kur'ân-ı Kerim'de ifadesini bulmuştur. Tin suresinde geçen "*ahsen-i takvim*" ifadesi, insanın maddi manevi her türlü mükemmelliğini ifade eder (Tin, 95/4).

Bu mükemmellik içerisinde boyunun düzgünlüğünü, endamının eşsizliğini, suretinin güzel, mizacının mutedil; akıl, irfan ve düşünce sahibi, konuşan, yazar ve sanat kabiliyeti olan bir varlık oluşu sayılmaktadır (Nesefi; 2000: 361; Yazır, 1971: VII, 5025).

Yaratılış bakımından insanların renk, ırk, dil gibi farklılıkları bulunsada bu ayrıcalıklar üstünlük sebebi değildir. Kur'ân-ı Kerim bu konuda: "Allah katında en üstün olanınız en muttaki olanınızdır" buyurur (Hucûrât, 49/13). Bu realiteyi Hz. Peygamber: "Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Lakin kalplerinize ve amellerinize bakar"(Ahmed b. Hanbel, 1992: II, 285, 539) sözü ile teyit etmektedir.

Kısaca Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de insanı en güzel biçimde yarattığını vurgularken bunun yanında yarattığı kulunu rahimlerde dilediği gibi biçimlendirdiğini de haber vermektedir(Alî- İmran, 3/6).

5.2. Nimetler Açısından İnsan

Yüce Allah, insan için dünya hayatının bütün nimetlerini yaratmış olduğunu Kur'ân-ı Kerim'deki birçok ayetinde belirtmiştir.

Bu nimetleri sıralayan ayetlere, şu örnekleri verebiliriz:

O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi..(Nahl, 16/12); “İçinden taze et (balık) yemeniz ve takacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren O'dur. Gemilerin denizde (suları) yara yara gittiklerini de görüyorsun. (Bütün bunlar) O'nun lütfunu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir(Nahl;16/14); “Güneşi ışıkl, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O'dur”(Yunus,10/5); “Görmedin mi, Allah, yerdeki eşyayı ve emri uyarınca denizde yüzen gemileri sizin hizmetinize verdi. Göğü de, kendi izni olmadıkça yer üzerine düşmekten korur. Çünkü Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir”(Hac,22/65); “Görmüyorlar mı ki, biz kudretimizin eseri olmak üzere onlar için birçok hayvan yarattık. Bu sayede onlar bunlara sahip olmuşlardır. Bu hayvanları onların emrine verdik. Onların bazısını binek olarak kullanırlar, bazısını besin olarak yerler. Bu hayvanlarda onlar için nice faydalar ve içilecek sütler vardır. Hâla şükretmezler mi?”(Yasin, 36/71–73).

“Şüphesiz Allah katında yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü akıllarını kullanmayan (gerçeğe kulak vermeyen) sağırlar, (gerçeği konuşmayan) dilsizlerdir” (Enfâl, 8/22).

“Şüphesiz Allah katında yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, inkâr edenlerdir, artık onlar îmân etmezler” (Enfâl, 8/55).

“Biz gerçekten insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik”(Tîn, 95/4-5).

“..Allah katında en üstün olanınız, en muttaki olanınızdır”(Hucûrât, 49/12.) “Allah sizin suretlerinize ve servetlerinize bakmaz. Fakat kalplerinize ve amellerinize bakar”(Ahmed b. Hanbel,1992: II, 285; Müslim, 1992: III. 216).

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere Yüce Allah, insanoğluna nimet, rızık verirken herhangi bir ayırım yapmadığını belirtmektedir. Bununla beraber verilen nimetlerin anlaşılması ve değerinin bilinmesi açısından, insanın aklını kullanma, anlama, konuşma, dinleme ve görme yetileriyle donatıldığının vurgulanması önemli görülebilir.

5.3. Kur'ân-ı Kerim'de Özürllüler

İnsanı anlatan ayetler hakkındaki bu genel girişten sonra, ülke nüfusumuzun %12.29'unu oluşturduğu ifade edilen (DİE, 2004:5) özürllü insanlara Kur'ân-ı Kerim'in nasıl yaklaştığını ele almaya çalışacağız.

Öncelikle şu hususu burada belirtmek gerekir. Özür kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de, “özü”, “ma'ziret”, “meâzir” ve türevleriyle birçok ayette kullanılmaktadır (Bkz; Kehf, 18/76; Mürselât, 77/6; Rum, 30/57; Mümin, 40/52; Kıyame, 75/15; Tevbe, 9/66–90; Tahrim, 66/7). Kur'ân-ı Kerim'de “özü” kelimesi ve türevlerinin geçtiği söz konusu ayetlerde daha çok “özür dilemek”, “dünya ve ahirette mazeret bildirmek” gibi anlamlar karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Kur'ân-ı Kerim'de inceleyeceğimiz bedensel manada ki özürllülüklerin, “özü ve türevleri” dışındaki kelime ve kavramlarla ifade edildiğini söylememiz mümkündür.

5.3.1. Görme Özürllüler

Kur'ân-ı Kerim'de görme özürllüler genellikle “a'ma”, “ekmeh” gibi kelimelerle ifade edilmektedir. “A'ma” kelimesi kalp gözü körlüğü manasını içermektedir. Bu da

cehalet anlamında kullanılmaktadır (İbn Manzur, III, 892). “Ekmeh” ise anadan doğma kör anlamında tanımlanmaktadır(Ragıb, 1986: 663).

A'ma, görme yeteneğinin tamamen gitmesi nedeniyle, görme yeteneğini kaybeden kimse demektir (Hançerlioğlu, 1984: 461). Bunun yanında sezgi gücü olmayan ya da kalp gözü kapalı olan, tinsel körlük yani bilgisizlik demektir(Hançerlioğlu, 1984: 24).

Kur'ân-ı Kerim'de görme özürllülüğü ifade eden “a'mâ” kelimesi çoğu mecazi anlamda olmak üzere değişik kullanımlarıyla otuz ayette otuz üç kez yer almaktadır(Abdülbâki, 1982: 488).

Kur'ân-ı Kerim'de on beş ayette ise fiziksel anlamda görme özürllülüğünden söz edilmektedir. Bu ayetlerden ikisi kolaylık ve ruhsat bildirme (Nur, 24/61; Fetih, 48/17), ikisi tedavi bağlamında(Alî İmran, 3/49; Mâide,5/110), biri onurlandırma bağlamında (Abese, 80/1–12) altısı da karşılaştırma bağlamında (Râd, 13/16–19; Mümin, 40/ 58; Hud, 11/24; Enam, 6/50; Fâtır, 35/19) ele alınırken dört ayette de mecâzî açıdan görme özürllülerden bahsedilmektedir (İsrâ, 17/72,97; Tâha, 20/124,125).

5.3.1.1. Dünya Hayatında Görme Özürllüler

Yaptığımız incelemelerde Kur'ân-ı Kerim'de geçen dünya hayatındaki engellilik ile ilgili söz konusu ayetlerin bir kısmı hakikî anlamda kullanılırken bir kısım ayetlerde mecazî anlamda kullanılmıştır.

a) Hakikî Anlamda Görme Özürllüler

Hakikî anlamda görme özürllülüğü asıl olarak gözlerin görme özelliğini kaybetmesidir. Kur'ân-ı Kerim'de görme engelliliği ile ilgili âyetlerin çoğunda körlük mecazî anlamda kullanılmıştır. Ancak on ayette görme engeli fiziksel anlamda kullanılmıştır. Bu ayetleri çeşitli bağlamlarda incelemek mümkündür.

1. Sorumluluk Bağlamında Görme Özürllüler

İslam Dini, insanları ancak güçleri nispetinde sorumlu tutmuştur(Bakara, 2/284). Bu prensip ışığında görme özürllü insanların dinî görevlerle ilgili olarak ancak güçlerinin yettiği şeylerden sorumlu tutulması anlamlıdır. Mesela Allah yolunda cihat ve savaşa katılma ile ilgili ayetlerde; “Gözleri görmeyene güçlük yoktur”(Nur, 24/60–61; Fetih, 48/17) buyrulmaktadır. Söz konusu ayetler bize, ortopedik özürllülerin ve görme engeli bulunanların savaşa katılma zorunluluğunun olmadığını da ifade etmektedir. Bu ayetlere, “O size dinde zorluk kılmadı” (Hac, 22/78) ayetini de ilave etmemiz mümkündür. “Kolaylığı” ve “güç miktarını” genel bir ilke olarak koyan Kur'ân-ı Kerim, görme engelliler için de güçlerinin yetmediği şeylerle sorumlu tutulmadıklarını “Gözleri görmeyene güçlük yoktur” (Nur,24/61) ayetinde ifade edildiğini görmekteyiz. Söz konusu ayetin nüzul sebebine baktığımızda da aşağıdaki hususlarla karşılaşmaktayız;

“Hz. Peygamber döneminde savaşa çıkan müminler, evlerinin veya hazinelerinin anahtarlarını a'ma, topal ve hasta olmaları nedeniyle savaşa katılamayarak geride kalan kimselere emanet ederler, onlardan evlerine göz kulak olmalarını ister ve evlerindeki erzaktan yeme izni verirlerdi.” “Mallarınızı aranızda haksız yere yemeyin”(Nisa, 4/29) ayetinin inmesiyle, anahtar teslim edilen engelliler, anahtarları ellerinde bulunan

evlerden yemek yemekten çekinir olmuşlardı. İşte bu ayet bunun üzerine inmiştir (Kurtubi, 1993: V, 100).

Dolayısıyla bu ayet ile engellilerin bazı konularda serbest olduklarını ve bir takım çekincelerinden dolayı rahatladıklarını söylemek mümkündür.

2. Karşılaştırma Bağlamında Görme Özürlüler

Burada karşılaştırmadan maksadımız söz konusu kişilerin tam karşıtı, yani engelsiz bir durumla değerlendirme olayıdır.

Gören ile görme özürlü olan kişinin bir olmayacağı aşıkardır. A'mâ, çevresindeki varlıkları göremezken, gözleri sağlıklı olan insan görebilmektedir. Bu açıdan aralarında büyük bir fark vardır. İşte Yüce Allah, inkâr edip isyan edenler ile iman edip sâlih amel işleyenleri kör ve sağır ile işiten ve gören insanlara benzeterek bir karşılaştırma yapmaktadır. Örnek verecek olursak Yüce Allah iki gurubu karşılaştırırken şöyle buyurmaktadır: “Bu iki zümrenin durumu, tıpkı â'ma ve sağıra kıyasla, gören ve işiten kimsenin durumu gibidir. Bunların hali hiç eşit olur mu? Artık düşünüp ibret almaz mısınız?” (Hud, 11/24).

Bu ayete baktığımızda, yapılan sadece bir durum tespiti ve karşılaştırma olayıdır.

3. Onurlandırma Ve Değer Verme Bağlamında Görme Özürlüler

Burada görme özürlü bir kişinin Allah'a ve Hz. Peygamber'e yönelmesi sonucunda, kendisine değer verilmesi ile ilgili bir durum söz konusudur. Abese suresinin ilk on iki ayetini bu hususa örnek verebiliriz.

“Yanına görmeyen (â'ma) biri geldi diye yüzünü ekşitti ve sırtını döndü. Ne bilirsin, belki de alacağı öğütle arınacaktı. Yahut nasihatı dinleyip ondan yararlanacaktı. Ama irşada ihtiyaç duymayana ise, ona dönüp itibar ediyorsun. Hâlbuki kendisi arınmak istemiyorsa onun arınmamasından sana ne! Fakat Allah'a saygı duyarak sana şevkle koşa koşa gelenle sen ilgilenmiyorsun. Hayır! Öyle yapma. Çünkü o ayetler öğüttür, uyarıdır. Artık isteyen ders alır” (Abese, 80/1–12). Bu ayetlerin nüzulüne sebep olan hadisenin tefsirlerde şöyle anlatıldığını görmekteyiz:

İslam dininin yayılmasını ve güçlenmesini isteyen Hz. Peygamber, bunu engellemek için tuzak hazırlayan müşriklerin iman etmelerini çok arzu ediyordu. Hz. Peygamber, Mekke'nin zengin ve ileri gelenlerinden Ebu Cehil (Amr b. Hişâm), Ümeyye b. Ebî Halef, Abbâs b. Abdülmuttalib ve Utbe b. Ebî Rebî'a ile özel bir görüşme yapıyor, bunları İslam dinine davet ediyordu. İslam'ın güçlenmesi açısından bu kimselerin Müslüman olmalarını çok arzu ediyordu. Hz. Peygamber Ümeyye b Halef ile konuşurken Fihri oğullarından Abdullah İbn Ümmi Mektum adında görme özürlü biri geldi ve Hz. Peygamber'den kendisine Kur'ân-ı Kerim'den bir âyet okumasını istedi. ‘Ey Allah'ın Peygamberi! Allah'ın sana öğrettiklerinden bana öğret’ dedi. Peygamberimiz, sözünün kesilmesinden hoşlanmadı, yüzünü ekşitti, ondan yüz çevirdi ve diğerlerine döndü. Bu sebeple Abdullah İbn Ümmi Mektum'un iki de bir söze karışması canını sıktı. Memnuniyetsiz bir şekilde yüzünü Abdullah'tan öteye çevirerek diğerleriyle meşgul oldu. Hz. Peygamber henüz sözünü bitirip kalkmadan vahiy geldi ve Abese suresinin söz konusu ayetleri nazil oldu (Râzi, 1999: XXXI, 52; Yazır, 1971: VII, 5570).

Âtike b. Abdullah'tan doğan Abdullah b. Ümmi Mektum, Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Hatice'nin dayısının oğludur. Medine'ye ilk hicret edenlerden biridir. Hz.

Peygamber ile birlikte iki savaşa katılmıştır. Hz. Peygamber çeşitli vesilelerle kendisini 13 defa Medine'de yerine vekil bırakmıştır. Hz. Peygamber'in müezzinlerinden biridir. Enes b. Malik kendisini Kadisiye Savaşı'nda elinde siyah bir bayrak ve zırhlı olarak gördüğünü söylemiştir. Bu savaşta şehit olduğu rivayeti vardır (Yazır, 1971: VIII, 5571: Aydın, 1999:XX, 435).

Esasen bu olayda Hz. Peygamber'in canının sıkılmasına sebep olan durum, Abdullah İbn Ümmi Mektûm'un engelli olması değildir. Çünkü o esnada Hz. Peygamber tebliğ görevini ifa etmekteydi. Konuştuğunun insanlara ulaşması ve anlattıklarının daha net bir şekilde anlaşılmasına gayret ediyordu. Dolayısıyla konuşmalarıyla araya giren Abdullah İbn Ümmü Mektum'a tepki göstermesi doğaldır. Yoksa Abdullah İbn Ümmü Mektum'a sadece gözleri görmediği için öyle davrandığı düşünülmemelidir.

Konumuza bir başka açıdan bakacak olursak bu hadise; â'mâ bir zatın şahsında anlatılan ve onu ilgilendiren konudan çok daha önemli bir gerçeği ortaya koymaktadır. Bu gerçek ise; bundan bin dört yüz yıl önce, olayın kahramanı olan zâtın adı anılmadan, ondan a'ma diye bahsedilerek Kur'ân-ı Kerim'e dahil edilmesi, evrensel bir mesaj olan Kur'ân-ı Kerim'in engellilere yaklaşımını anlamamız açısından önemli bir örnek diyebiliriz.

Zira bu ayetlerde, özelde Hz. Peygamber ve çevresi, genelde ise Kur'ân-ı Kerim'in muhatabı olan tüm insanlar, engellilere nasıl davranılması gerektiği konusunda uyarılıyor ve bilgilendiriliyordu(Gül, 2005: 53).

Olayın anlatıldığı ayetlerin “dileyen onu düşünüp öğüt alır” şeklinde tamamlanması, muhatap olarak bütün insanların ele alındığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Yani muhatap olmakta, engelli-engelsiz (özürlü-sağlam) gibi bir ayrım olmadığı anlaşılmaktadır.

Elmalı, bu ayetleri tefsir ederken şu açıklamayı yapmaktadır: “ Bu olaydan sonra Hz. Peygamber, İbn Ümmi Mektum'a iltifat eder, onunla ilgilener bir ihtiyacı olup olmadığını sorardı. Gördüğü her yerde ona merhaba ey kendisi yüzünden Rabbimin dikkatimi çektiği kimse, benden bir isteğin var mı derdi”(Yazır, 1971: VII, 5570).

Abdullah İbn Ümmi Mektum adının bir başka ayetin nüzulünde de geçtiği şu şekilde ele alınmıştır. Tebuk seferi öncesinde nazil olan “Ey iman edenler gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edin. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır”(Tevbe, 9/41) ayetine binaen Abdullah İbn Ümmi Mektum'un Hz. Peygamber'e gelerek “ ben a'mayım” şeklinde serzenişte bulunması üzerine “İnananlardan özürsüz olarak yerlerinde oturanlar ile mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihat edenler bir olmaz” (Nisa, 4/95) ayeti nazil olmuştur. Ayette geçen “özürsüz olarak oturanlar” ifadesi Abdullah İbn Ümmü Mektum'un durumunu ayırt edici bir özellik olarak ayete konu olması dikkat çekicidir (Buhari, 1992: IV, 18; Ebû Dâvud, 1992: III, 24).

4. Beden Tedavisi Bağlamında Görme Özürsüzler

Kur'ân-ı Kerim'de iki peygamber ile ilgili olarak anlatılan mucizelerde görme özürsüzlüğü, tedavi bağlamında zikredilmiştir. Bunlardan birisi Hz. İsâ'dır. O'nun Allah'ın izni ile doğuştan kör olanları iyileştirdiğini haber veren ayetlerde şöyle bahsedilmektedir: “Körü ve alacayı iyileştiririm”(Âl-i İmran, 3/49).

“Yine benim iznimle sen doğuştan kör olanı ve alacayı iyileştiriyordun” (Mâide, 5/110). Bu ayetlerde bedensel anlamda görme engelliliğin tedavi edilişi konu edilmiştir. Hz. İsa'nın kör olanları iyileştirme mucizesinin anlatıldığı bu ayetlerdeki özürlülüğün bedensel anlamda olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'deki diğer bir örnek ise, Hz. Yakub'un, oğlu Yusuf için olan üzüntüsü ve döktüğü gözyaşlarından dolayı görme yeteneğini kaybetmesi olayıdır. Daha sonra Hz. Yusuf'un gömleğinin getirilip yüzüne sürülmesiyle yeniden görmeye başladığını bildiren ayette, görme özürlülüğünün ortadan kalkması, bir açıdan tedavi olarak değerlendirilebilir. “Onlardan yüz çevirdi ve, “Vah Yusuf'a Vah” dedi ve üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu”(Yûsuf, 12/84). “Müjdecî gelip gömleği Yakub'un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi.”(Yûsuf, 12/96).

Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan söz konusu bu hadisede Hz. İsa'nın görme engelli bir kimseyi iyileştirmiş olması, buna karşılık günümüzün teknolojik gelişmeleri ışığında bile doğuştan görme engellilerin iyileştirilememesi, Kur'ân-ı Kerim'in icâzî yönünü ortaya çıkarmıştır, diyebiliriz. Hz. İsa'nın görme engelli kimseleri iyileştirdiğine dair mucizenin anlatıldığı bu ayetlerde kullanılan a'mâ kelimesinin bedensel manada körlük olduğu anlaşılmaktadır (Gül, 2005: 43).

Bu ayetlerde Hz. Yakup için doğrudan “a'ma oldu” denmeyip, “gözleri ağardı” ifadesi ile görme yeteneğini kaybettiğinin anlatılmış olması, Kur'ân-ı Kerim'in özürlü bir insan için kullandığı üslup açısından dikkat çekicidir.

Râzî “gözlerine ak düştü” ifadesinden yola çıkarak Yakup Peygamberin gözlerinin kör olmadığını ancak fazla ağlamasından ve üzülmekten kinaye olarak bu ifadenin kullanıldığını söylerken, bu görüşe delil olarak ise, üzüntünün neticesinde ağlamanın ortaya çıkacağını, körlüğün meydana gelmeyeceğini gösterir. Bununla beraber bu ifadeden kastedilenin Yakup peygamberin gözlerinin kör olduğu, hatta altı sene göremediği, daha sonra Yusuf Peygamberin gömleğinin yüzüne konulmasıyla yeniden görmeye başladığını söyleyenlerin görüşlerine de yer vermektedir (Râzî, 1999: XVIII, 195).

Bu ayette geçen “üzüntüden ve ağlamaktan dolayı gözünün kapanması” ifadesini Hz. Yakup'un geçici süre görme özürlü kaldığına işaret olarak anlamak mümkündür (Komisyon, 2003: III, 223).

b) Mecâzî Anlamda Görme Özürlüler

Kur'ân-ı Kerim'de mecazi manada görme özürlülüğünü ifade eden ayetlerin sayısı 16'dır (Bakara, 2/18–71; Mâide, 5/71; En'âm, 6/104; A'raf, 7/64; Yunus, 10/43; Hud, 11/28; Hac, 22/46; Furkan, 25/73; Neml, 27/66–81; Rûm, 30/53; Fâtır, 35/19; Fussilet, 41/17; Zuhruf, 43/40; Muhammed, 47/23).

Bunun yanında konumuzla ilgili bazı ayetlerin içeriğe değinecek olursak; “Yemin olsun ki cinler ve insanlardan kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçok insanı cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibidir, hatta daha da aşağıdadırlar, işte bunlar gafillerin ta kendileridir” (A'râf, 7/179).

Yüce Allah bu anlamda gözleri olduğu halde gerçekleri göremeyenler aslında mecazi anlamda görme engelliler olarak yukarıda açıklanmıştı. Ancak burada ise bu durumda olanların ilahi hitaba karşı gözlerini kapatmalarından dolayı hakiki anlamda görme engelliler gibi bir nitelemeye muhatap olmaları dikkat çekicidir.

Şu da bir gerçektir ki Arapçadaki “a’mâ” kelimesinin sözlük anlamları içerisinde “kalp körlüğü” anlamı da yer almaktadır (Râgıb, 1986: 520). Bunun yanında a’mâ kelimesinin türevi olan “amîn” ve “amûn” kelimeleri Kur’ân-ı Kerim’de peygamberleri yalanlamak suretiyle yoldan çıkan Nuh kavmi ve Mekkeli müşrik topluluğu için kullanılmıştır. Söz konusu ayetler şunlardır:

“Onu yalanladılar, biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, ayetlerimizi yalanlayanları boğduk. Çünkü onlar gözleri (gerçeği) görmeyen (amîn) bir kavim idiler” (Araf,7/64).

“Doğrusu onların ahiret hakkındaki bilgileri ardı ardına gelip bir araya toplandı fakat onlar hala ondan kuşku içindedirler. Doğrusu ondan yana kördürler(Neml, 27/66).

Sonuç olarak, Kur’ân-ı Kerim’de, bedensel anlamda görme özürülüğünü ifade eden a’mâ ve türevleri olan kelimeler, birçok ayette manen görememeyi ifade eden kalp körlüğü anlamında olup, yanlış inanca saplanan, ilahi hakikatleri göremeyen kimseler adına kullanılmış olduğunu müşahade etmekteyiz.

Şimdi de söz konusu manevi/mecâzî körlüğe konu olan bazı kavramları ayetler ile kısaca ele alarak konunun daha da anlaşılır hale gelmesini sağlamak istiyoruz.

Kâfir: “Hiç gören ile görmeyen bir olur mu?”(En’âm, 6/50). “Kör ile gören bir olmaz” (Fâtır, 35/19–20). “Kör ile gören, iman edip sâlih amel işleyenler ile kötü amel işleyenler bir değildir (Mümin, 40/58). “Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, bundan dolayı anlamazlar.”(Bakara, 2/171).

Söz konusu ayetlerde gören kelimesi mümini, kör kelimesi ise kâfiri anlatmak için kullanılmıştır. Zira mümin önündeki açık yolu dünya hayatından sonra yeni bir hayatın başlayacağını görmekte, inkârcı ise bunu görememektedir. Ama unutulmamalıdır ki kişinin görme duygusu ne kadar keskin olursa olsun ışık olmazsa bir şey göremez. İşte iman ışık demektir ki gören kişinin önünü aydınlatır, küfür ise karanlığı temsil ettiğinden kâfir için kambur üstüne kambur olur (Komisyon, 2003: IV, 411).

Müşrik:“ Hiç görmeyen ile gören bir olur mu? Yahut karanlıklarla aydınlık bir olur mu? (Râ’d, 13/16) anlamındaki ayette geçen göremeyen ve karanlık benzetmesi Allah’ı ortak koşanları durumundan bahseden bir örnektir.

Münâfık: Kuranı Kerimde Yüce Allah: “Münâfıklar, sağırdırlar, kördürler, dilsizdirler”(Bakara, 2/18) buyurmuştur. Bu ifadeden gerçekleri göremeyenlerin özellikleri açıkça beyan edilmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’de konumuzla ilgili ayetler şöyledir:

“Kim bu dünyada kör olursa o âhirette de ködür, yolunu daha da şaşırmıştır”(İsrâ, 17/72).

“Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu bilen kimse (onu bilemeyen) kör gibi olur mu? (Bunu) ancak akıl sahipleri anlar”(Ra’d, 13/19) anlamındaki ayette geçen “a’mâ” kelimesi, âlemlerin Rabbinden indirilen Kur’ân-ı Kerim’in hak olduğunu bilen kimsenin zıddı olarak kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerim’in hak olduğunu bilenler, kâfirler gibi kör, sağır ve dilsiz olmazlar. “O Rahman’ın kulları, kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığı zaman onlara kör ve sağır kesilmezler.”(Furkân, 25/73).

Kur’ân-ı Kerim genel anlamda Kafir, Müşrik ve Münafık olanları mecazi manada görme engelli olarak görmüştür.

5.3.1.2. Âhiret Hayatında Görme Özürllüler

Kur'ân-ı Kerim'de âhiret hayatında oluşacak görme özürllülüğünden dört ayette söz edilmektedir. Söz konusu ayetler şöyledir: “Kim bu dünyada kör olursa o âhirette de kördür”(İsrâ, 17/72) ifadesi tefsirlerde, “âhirette körlük”; cennet nimetlerini görememek ve kurtuluş yolunu bulamamaktır şeklinde yorumlandığı görülmektedir(Beydâvî,1999:I, 578).

Diğer ayetler ise şöyledir: “Kim benim zikrimden (Kur'ân'dan) yüz çevirirse mutlaka ona dar bir geçim vardır ve onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz. O, ‘Rabbim! Dünyada ben gören bir kimse idim, beni niçin kör olarak haşrettin’ der”(Taha, 20/124–125). “Allah kimi doğru yola iletirse işte o doğru yolu bulmuştur. Kimi de sapıtırsa böyleleri için O’nun dışında dostlar bulamazsın. Onları kıyamet günü, körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüz üstü dirilteceğiz. Varacakları yer de cehennemdir..”(İsrâ, 17/97).

5.3.2. Kur'ân-ı Kerimde İşitme Özürllüler

Kur'ân-ı Kerim'de işitme özürllüler “summ” kelimesi ile tanımlanmaktadır. “s-m-m” kökünden müştak olan bu kelime kulağın kapanması, duymanın ağırlaşması demektir. “Summ”, işitme yeteneğinin kaybolmasıdır. Hakka yönelmeyen ve onu kabul etmeyen kişiye de “summ” denir (Ragıb: 1986, 290). Ayrıca işittiği halde işittiği şey kendisine bir fayda vermeyen kimse için de mecazi manada “summ” denilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de geçen işitme engellileri işleyen ayetler, “esamm” ve çoğulu “summ” olmak üzere isim olarak oniki ayette, fiil olarak da iki ayette yer almaktadır (Abdûlbâki, 1982; 414).

Kur'ân-ı Kerim'de geçen işitme özürllülüğünü üç başlıkta ele almamız mümkündür.

5.3.2.1. Bedensel Anlamda İşitme Özürllüler

Kur'ân-ı Kerim bedensel özürllülüğü bir ayette şu şekilde işlemektedir;

“Bu iki zümrenin durumu kör ve sağır ile gören ve işiten kimse gibidir. Bunların hali bir olur mu?”(Hud, 11/24). Kâfirlerin durumu görme ve işitme duyularından mahrum kimselerin, müminlerin durumu da gören ve işiten kimselerin durumuna benzetilmektedir. Bunlar gerçekleri görme, işitme, anlama, kabullenme ve faydalanma hususunda eşit olamayacakları gibi gerek Kur'ân-ı Kerim'den gerekse evrendeki kevnî ayetlerden faydalanma, ibret alma ve doğru yolu bulma hususunda da eşit değillerdir (Komisyon, 2000: III, 163).

“Şayet Allah onlarda bir hayır görseydi, onlara işittirirdi. Eğer işittirmiş olsaydı yine de yüz çevirenler olarak arkalarını dönerlerdi.”(Enfâl, 8/23).

Bir olgu olarak işiten ile işitmeyen bir değildir. Sağır insan sesleri duyamazken kulakları sağlıklı insan sesleri duyabilmektedir. Bu açıdan aralarında fark vardır. İşte Allah, inkâr edip isyan edenler ile iman edip sâlih amel işleyenleri kör ve sağır ile işiten ve gören insanlara benzetmektedir. Ayette, sadece bir durum tespiti ve benzetme yapılmaktadır, yoksa görme ve işitme engelliler yerilip aşağılanmamaktadır (Karagöz, 2005: 42).

5.3.2.2. Manevi-Mecazi Manada İşitme Özürllüler

Kur'ân-ı Kerim'de manevi-mecazi anlamda sağırılığa işaret eden ayetlerin sayısı, tespit edebildiğimiz kadarıyla onikidir (Abdûlbâki, 1982; 414). (Bakara, 2/18-171; En'am,6/39; Nisa,4/71; Enfâl, 8/22; Yunus, 10/42; Enbiya, 21/45; Furkan, 25/73; Neml, 27/80; Rum, 30/52; Zuhurf, 43/40; Muhammed, 47/23).

Örnek olarak bu ayetlerden bazılarını zikredebiliriz:

“Ayetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir”(En'am, 6/39).

“Artık onlar sağırlardır, dilsizlerdir ve körlerdir; bu yüzden geri de dönemezler”(Bakara, 2/18).

“Onlardan seni dinleyecekler vardır. Ama hiç duymayan -sağırlara -üstelik hiç akılları ermiyorsa- sen mi duyuracaksın?”(Yunus, 10/42).

Örnek olarak ele aldığımız ayetlerde geçen mecâzî anlamdaki işitme özürllülük konusunda Beydâvî, Tefsirinde; En'am suresinde geçen “sağırdırlar” ifadesiyle kafirlerin; Bakara suresinde geçen sağırdırlar ifadesiyle münafıkların; Yunus suresinde geçen "sağırlar" kelimesiyle müşrik kimselerin kastedildiğini ifade eder (Beydâvî, 1999: I, 432).

5.3.2.3. Ahiret Aleminde İşitme Özürllülük

Kur'ân-ı Kerim'de bu konuda inanmayanların ahiret hayatında işitemeyecekleri şekilde diriltileceklerinden bir ayette şöyle bahsedilir;

“Allah kime hidayet verirse, işte doğru yolu bulan odur; kimi de hidayetten uzak tutarsa, artık onlara, Allah'tan başka dostlar bulamazsın. Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun haşrederiz. Onların varacağı ve kalacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça onun alevini artırırız”(İsrâ, 17/97).

Müfessirler, kafirlerin ilk diriltildikleri andan kıyamet yerine gelinceye kadar sağır olacakları ve kendilerini sevindirecek haberleri duyamayacakları şekilde işitme engelli olabileceğini yani ahirette oluşacak işitme engelliliğinin hem hakiki hem de mecazi olabileceği yorumunu yapmışlardır (Taberî, 1988: IX, 155).

Son dönem müfessirlerden Mevdudi ise; dünyada ilahi hakikatleri duymayanlara ceza olmak üzere ahirette verilecek bedensel ceza olduğu görüşünü teyit etmektedir (Mevdudi, 1986: III,127).

Bununla beraber Kur'ân-ı Kerim'de bazı ayetlerde bahsedilen ahiret manzaralarına baktığımız zaman, kâfirlerin cehennem sesini işiteceklerinden de söz edildiğini görmekteyiz.

“Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler”(Mülk, 67/7)

“Cehennem ateşi uzak bir mesafeden kendilerini görünce, onun öfkelenişini (müthiş kaynamasını) ve uğultusunu işitirler”(Furkan, 25/12).

Kur'ân-ı Kerim, bedensel manada işitme yeteneklerini kaybeden kimselerin yanında, işitmesinde herhangi bir ârâz olmadığı halde, ilahi hakikatlere kulak tıkayarak, Yüce Allah ve Hz. Peygamber'in çağrısını duymayanlara sağırdır (işitme engellidir) diyerek, sağır kelimesini somuttan soyuta taşımakta ve yeni bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Gül, 2005: 61).

Yukarıda ele aldığımız çerçevede ahirette vukuu bulacak sağırılık ise, hem bedensel hem de manevi anlamda bir sağırılık olabileceği konusunda müfessirlerin de farklı yaklaşımları olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

5.3.3. Kur'ân-ı Kerimde Konuşma Özürllüler

Kur'ân-ı Kerim'de konuşma özürlü "büküm" kelimesiyle ifade edilmiştir. Büküm, ahras olarak doğan kişidir, çoğulu ebkemdir. Her ebkem ahrastır ama her ahras ebkem değildir (Ragıb, 1986: 68)

Bunun yanında "büküm" kelimesi, lügat açısından, dünyaya gelen bir kimsenin konuşamamasını ifade eder. Yine aynı şekilde kasten ve cehlen susan kimseye de ebkem denilmektedir (İbn Manzur, 1956: I, 251).

Kur'ân-ı Kerim'de "büküm" kelimesi altı ayette geçmektedir (Abdülbâkî, 1982: 133). Bunlardan beşi dünya hayatı, biri de âhiret hayatı ile ilgilidir. Dünya hayatı ile ilgili olan âyetlerden ise biri hâkîkî anlamda, diğerleri mecâzî anlamda kullanılmıştır.

5.3.3.1. Hakîkî Anlamda Konuşma Özürllüler

Bu anlamda konuşma özürllülüğü Kur'ân-ı Kerim'de şu ayette geçmektedir; "Allah, (şöyle) iki adamı misal verdi: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez, efendisine sadece bir yükür. Nereye göndersen olumlu bir sonuç alamaz. Bu, adalet ile emreden ve doğru yol üzere olan kimse ile eşit olur mu?" (Nahl, 16/76).

Söz konusu ayette Allah konuşabilen kişiyle konuşamayan kişinin derdini anlatmada bir olmayacağı gerçeğini vurgulamıştır. Bir benzetme olarak görebileceğimiz bu olay, gerçek manada dilsizliğe de örnek teşkil etmektedir. Ayrıca şu hususu da burada belirtmek gerekir ki Allah, bu ayette bir övme ve yerme yapmamıştır.

5.3.3.2. Mecâzî Anlamda Konuşma Özürllüler

Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu çeşit özürllülüğe konuşabilirken ilahi hitaba karşı gelerek gerçekler karşısında konuşamayan kimselerin girdiğini söylememiz mümkündür. Bu çeşit manevi anlamda konuşma özürllü/engelli olanları Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de kâfir, müşrik ve münafık kimseler olarak isimlendirmektedir. Söz konusu ayetler şöyledir:

"Onlar sağır, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar geri dönemezler", (Bakara, 2/18).

"(Hidayet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağır, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler" (Bakara, 2/171).

"Ayetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir" (En'âm, 6/39).

"Şüphesiz yeryüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan (gerçeği görmeyen) sağır, dilsizlerdir" (Enfal, 8/22).

5.3.3.3. Ahiret Hayatında Konuşma Özürllülüğü

Kur'ân-ı Kerim'de bir ayette ahirette oluşabilecek konuşma özürllülüğünden bahsedilmektedir: "Onları kıyamet günü, körler, dilsizler ve sağır olarak yüz üstü haşredeceğiz, gidecekleri yer cehennemdir." (İsrâ, 17/97).

Bu ayette geçen “dilsizler” ifadesinden maksadın dünya hayatında gerçekleri söylemeyen, hakkı ifade etmekten kaçınanların ahirette de konuşmalarının mümkün olamayacağı, onların konuşma isteklerinin kabul edilmeyeceği olduğunu söylemek mümkündür (Nesefî, 2000: 637).

5.3.4. Kur'ân-ı Kerim'de Ortopedik Özürllüler

Kur'ân-ı Kerim'de iki ayette “a'rac” kelimesi ile ortopedik özürllülerden söz edilmektedir. Söz konusu kelime ister sonradan ister doğuştan olsun yürüme aksaklığı olan kimseleri ifade etmektedir (İbn Manzûr, 1999: II, 320). Bu ayetler, yürüme engeli olan insanlara Allah yolunda cihada ve savaşa katılmamaları ile ilgilidir: Söz konusu ayetler aynı şekilde şu ifadeyle geçmektedir; “Yürüme engeli olana güçlük yoktur.”(Nur, 24/61; Fetih, 48/17).

Söz konusu iki âyetin nüzul sebepleri şöyledir: Hz. Peygamber zamanında müslümanlar savaşa çıkarılarken evlerinin anahtarlarını savaşa çıkamayan kör, topal ve hastalara bırakırlardı. Bunların evlerine göz kulak olmalarını isterlerdi ve evlerinde yiyip içmelerine izin verirlerdi. Bunlar ise kaldıkları evlerde yiyip içmekten çekinirlerdi. Bunda bir sakınca olmadığını belirtmek üzere Nur Suresinin 61. âyeti nazil oldu (Nesefî, 2000: 791).

Fetih Suresinin 17. ayeti ise, kör, topal ve hasta olanların savaşa katılmamalarında bir günah olmadığını, onların bundan muaf tutulduğunu belirtmek üzere nazil olmuştur (Nesefî, 2000: 1144).

5.3.5. Kur'ân-ı Kerim'de Zihinsel Özürllüler

Kur'ân-ı Kerim'de zihinsel özürllülüğten bahsedilirken genellikle “sefiḥ” ve “mecnun” kelimeleri ile türevleri kullanılmaktadır. “Sefih”, akıl noksanlığından dolayı dünyevi ve uhrevi işlerinde hafif olan(Ragıb,1986: 240) kişi için kullanılmaktadır.

“Cünûn” ise, akıl ve nefis arasında perdeyi, mecnûn ise, akli ile nefsi arasında engel bulunan ve kendisine cin isabet etmiş deli kimseyi ifade için kullanılmakta olan bir kavramdır. “Cin” de duyu organlarından saklı kaldığı için bu adla isimlendirilmiştir (Ragıb, 1986: 106).

Kur'ân-ı Kerim'de “sefiḥ” kelimesi daha ziyade çoğul formunda çeşitli türevleri ile on ayette on iki defa yer almaktadır (Abdûlbâki, 1982: 352). “Mecnun” kelimesi de bahsedilen anlamıyla Kur'ân-ı Kerim'de onbir ayette geçmektedir (Abdûlbâki, 1982: 180).

5.3.5.1. Fiziksel Anlamda Zihinsel Özürllüler

Kur'ân-ı Kerim'de hakikî olarak zihinsel özürllülük, iftira ve alay edilerek peygamberlerin özürllü sayılması ile hukuki açıdan korunmalarına işaret edilen zihinsel özürllüler bakımından iki şekilde ele alındığını görmekteyiz.

a) İftira ve Alay Edilerek Peygamberlerin Özürllü Olarak Görülmesi

Peygamberlerin hemen hemen hepsi getirdikleri ilahi mesajları insanlara anlatırken çeşitli şekillerde tepkilerle karşılaşmışlardır. Bu tepkilerden bir kısmı da

“delilik, cin çarpması, akıl noksanlığı gibi itham ve iftiralar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuya ayetler şöyle işaret etmektedir:

“Onlara, İnsanların iman ettiği gibi siz de iman edin, denildiği vakit "Biz hiç, sefihlerin (akılsız ve ahmak kişilerin) iman ettikleri gibi iman eder miyiz!" derler. Biliniz ki, sefihler ancak kendileridir, fakat bunu bilmezler” (Bakara, 2/ 13).

“Andolsun, biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkıncırlar. İşte asıl gafiller onlardır”(Araf, 7/ 179).

“İbrahim'in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? Andolsun ki, biz onu dünyada (elçi) seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir”(Bakara, 2/130).

“Doğrusu bizim beyinsiz olanımız (iblis veya azgın cinler), Allah hakkında pekaşırı yalanlar uyduruyormuş”(Cin,72/4).

“Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızıkı, Allah'a iftira ederek (kadınlara) haram kılanlar, muhakkak ki ziyana uğramışlardır. Onlar gerçekten sapmışlardır ve doğru yolu bulacak da değillerdir”(Enam, 6/140).

“Mekke müşrikleri, ‘Ey kendisine zikir –Kur’ân- indirilen kimse! Sen mutlaka delisin’ dediler.”(Hicr, 15/6; Duhân, 44 / 15).

“Firavun, ‘Bu size gönderilen peygamberiniz, şüphesiz delidir’ dedi.”(Şuarâ, 26/27 ; Zâriyât, 39).

“Kavminin ileri gelenlerinden inkâr edenler, (Hûd’a) ‘Şüphesiz biz seni zihinsel özürlü / akılsız olarak (sefâhet) görüyoruz. Biz senin yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz” dediler. Hûd da onlar, ‘Ey kavmim! Bende akıl noksanlığı yok, fakat ben âlemlerin Rabbinin elçisiyim’ dedi.”(A’râf, 66–67).

Şu hususu ifade etmememiz gerekir ki Peygamberlerin deli ve zihinsel özürlü olmaları mümkün değildir, bu itham onlar için bir iftiradır. Nitekim Yüce Allah, Hz. Peygamber için şu ifadeleri kullanır:

“Ey Muhammed! Sen, öğüt ver, Rabbinin nimeti sayesinde sen bir kâhinsin ne de bir deli.”(Tûr, 52/29).

“Ey Kureyşliler! Sizin arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir”(Tekvir, 81/22) anlamındaki âyetlerle bunu reddetmiştir.

Kur’ân-ı Kerim’de zihinsel özürlülüğün ifade edildiği “sefih” kavramı; dinî ve dünyevî işlerde akıl noksanlığından kaynaklanan görüş ve muhakeme zayıflığı demektir. Sefih kimse zihinsel özürlülük nedeniyle aklın ve dînînin gereğinin aksine hareket eder(Yazır, 1971: I, 234).

b) Hukuki Açıdan Zihinsel Özürlünün Koruma Altına Alınması

Kur’ân-ı Kerim ayetlerine baktığımız zaman zihinsel özürlü olan kişinin, ticarî ve medenî işlerinde kendi yararına hareket edemeyeceği için velisinin onu koruyup kollaması tavsiyesiyle karşılaşmaktayız. Söz konusu iki ayeti zikretmek yerinde olacaktır;

“...Eğer borçlu akli ermeyen veya zayıf bir kimse ise ya da yazdıramıyorsa velisi adaletle yazdırsın...”(Bakara, 2/ 282) denilmektedir.

“Allah’ın sizin için geçim kaynağı yaptığı mallarınızı aklı ermeyenlere (süfehâ) vermeyin...”(Nisa,4/ 5). Bu ayette “aklı ermeyenler” (süfehâ) ile maksat mallarını saçıp savuran, gereği gibi harcayamayan kimselerdir. Bu kişiler, rüştüne ermeyen ve muhakeme gücü gelişmemiş olan çocuklar olabileceği gibi kısıtlı, bunamış, depresyona ve bunalıma girmiş, doğuştan veya sonradan aklî melekesini yitirmiş zihinsel özürlü kimselerde olabilir. Söz konusu ayet, malını akıllıca kullanamayan zihinsel özürlleri yerme bağlamında değil, akıllarının yetersizliği, yararlı ve zararlı olanı ayırt edebilme yetersizliği, malını muhafazada zayıflığı sebebiyle onları koruyup kollama bağlamında zikredilmiştir (Hâzin, tsz: II, 10).

5.3.5.2. İlahi Hakikati Anlayamama Açısından Zihinsel Özürllüler

Kur’ân-ı Kerim’de mecazî anlamda ele alınan zihinsel özürllülüğün bu çeşidi aklın ilahi doğruları bulamaması bağlamında kullanılmaktadır. Bedensel olarak akılları bulunan ancak bu akılla ilahi gerçekleri bulamayan, hakkı düşünmeyen kişiler manen zihinsel engelli olarak ifade edilmektedir.

Bu anlamda Kur’ân-ı Kerim’de, kâfir, müşrik ve münafıklar, “gerçekleri anlamayan insanlar” olarak nitelenmişlerdir.

“Onların kalpleri vardır fakat onlar kalpleriyle gerçeği anlamazlar” (A’raf, 7/179). (Konuyla ilgili ayetler için bkz; Nisâ, 4/155; A’raf, 7/101; Bakara, 2/7; Nahl, 16/108; Münâfikûn, 63/3, 7; Muhammed, 47/16; Câsiye, 45/23; Mutaffifîn,83/ 14 (Mâide,5/ 52; Hac, 22/53; Mâide, 5/13).

Diğer ayetlerde ise kâfir, müşrik ve münafıklar(Bakara, 2/130–142) buzağıya tapan Yahudiler (A’raf, 7/ 155). Allah'a ortak koşan cinler(Cîn, 72/ 4), çocuklarını öldüren insanlar(En’âm, 6/140) zihinsel özürllüler ve akıllarını hayırda kullanmayanlar (süfehâ’) olarak nitelenmişlerdir.

Buradan anlaşılmaktadır ki, ilahi gerçekleri bulamamış müşrikler, münafıklar ve kafirler bu anlamda mecazi anlamda zihinsel özürllülerdir. Bunlar akıllarını doğru yerde kullanmadıkları için zihinsel özürllü durumuna düşmüşlerdir.

5.3.6. Ruhsat Açısından Bazı Özürllülükler

Bu konuda özellikle Kur’ân-ı Kerim’de geçen ve özürllülere tanınan ruhsatlar ele alınacaktır. Özellikle ibadet boyutunda birçok açıdan engellilere kolaylıklar sağlanmış olması dikkat çekicidir.

“Hastaya güçlük yoktur”(Nur, 24/ 61; Fetih, 48/ 17).

“Müminlerden özür sahibi olmaksızın (cihatten geri kalıp) oturanlar ile Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat edenler eşit olmazlar”(Nisa, 4/ 95) anlamındaki âyetler; bedensel ve zihinsel her türlü özür sahibi olanların ve hastaların savaşa katılmayabilecekleri bildirilmektedir. İkinci ayetteki “özür sahibi olmaksızın” ifadesi, görme özürllü Abdullah b.Ümmi Mektum’un “ben a’mayım” diye şikâyetinde bulunması üzerine nazil olduğu kaynaklarımızda geçmektedir (Ebû Dâvud,1992: III, 24).

“Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın. Eğer (düşman korkusu, hastalık ve benzeri sebeplerle) engellenmiş olursanız artık size kolay gelen kurbanı gönderin. Artık bu kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizden kim hastalanır ve başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)sa fidye olarak ya oruç tutması ya sadaka vermesi ya da kurban kesmesi gerekir...” (Bakara, 2/ 196).

Söz konusu ayette, hac veya umre için ihrama girip de iradeleri dışında bu görevi yapmaktan engellenmeleri veya hasta olmaları sebebiyle hac veya umreyi yapamayacak olanların ihramdan çıkabilmeleri için harem bölgesinde kurban kesmeleri gerektiğinden bahsedilir. Eğer kurban kesilmeden ihram yasakları devam ettiği için tıraş olunamayacaklarını, ancak hasta iseler veya başlarında yara ve ağrı gibi kendilerine zarar veren bir şey varsa tıraş olabileceklerini ifade etmesi bazı hastalık ve özür durumlarında tanınan ruhsatlardan biri olarak gösterilebilir(Nesefî, 2000:103).

"Oruç sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta ya da yolcu olursa (oruç tutmayabilir), tutmadığı günler sayısınca başka günlerde kaza eder. Oruç tutmaya gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verirler..."(Bakara, 2 / 184) anlamındaki âyet; Ramazan ayında hastaların ve özür sahibi olanların oruç tutmayabileceklerini, gücü yetenlerin daha sonra bu orucu kaza etmeleri, oruç tutmaya bedensel rahatsızlıklarının sürekli olması nedeniyle oruç tutamayacakların ise imkanları varsa fidye vererek ibadetlerini ifa etmiş gibi olabileceklerine işaret etmesi önemlidir(Nesefî, 2000: 97).

Yukarıdaki ayetlerden de anlaşılacağı üzere, savaş, oruç ve hacdaki ruhsat ve kolaylıklar hasta ve özürllüler için diğer dinî görevler konusunda da söz konusudur. Mesela hastalar, bedensel engelliler ve özürllüler namazlarını nasıl güçleri yetiyorsa o şeklide kılarlar. "...Allah, insanlara din konusunda hiçbir güçlük yüklememiştir..." (Hac, 22/ 78).

5.3.7. Kur'ân-ı Kerim'de Özürllülük İfade Eden Bazı Hastalıklar

Kur'ân-ı Kerim'de geçen şu kavramlar ile her türlü maddi-manevi hastalık ve bedensel zarar, özürllülük/engellilik ifade edilmektedir:

"Marad", insanın tabii dengesinin bozulmasını ifade eden hem bedensel bozukluk hem de cehalet, korkaklık, cimrilik, nifak ve benzeri ahlaki bozukluk durumudur (Râgıb,1986: 469). Kur'ân-ı Kerim'deki ilgili ayetler şöyle sıralanabilir: Bakara, 2/10-184-185; Mâide, 5/52; Ahzab,33/12; Nur, 24/50; Hac, 22/53.

"Darr" kelimesi; bedensel ve zihinsel her türlü hastalığı, maddî ve manevî her türlü zarar veren şeyi, noksanlık, şiddet, darlık, hastalık ve sıkıntıyı ifade eder. "Durr" kelimesi; insanın zihni, bedeni ve organlarında meydana gelen her türlü hastalık ve engelliliği ifade eder (Beydâvî, 1999: II, 76).

Bu kelime Kur'ân-ı Kerim'de; bela ve şiddet(Bakara, 2/177-214) kuraklık (En'âm, 6/42; Rûm, 30/33), korku ve sıkıntı, (İsrâ, 17/67) hastalık, (Enbiyâ, 21/83) noksanlık, (Al-i İmrân, 3/144; Nisa, 47/32) açlık(Yusuf, 12/88) ihtiyaç (Nahl, 16/53) zarar ve eziyet (Şuarâ, 26/73) anlamlarında kullanılmıştır.

"Ülî'd-darar" tamlaması, körlük, sağırılık, dilsizlik, topallık, bunaklık, felçlilik, yaşlılık, delilik gibi zihinsel ve bedensel bütün hastalık ve engelliliği ifade eder(Nesefî, 2000: 237).

"Muzdar", kelimesi, zihinsel ve bedensel, maddî ve manevi, ekonomik ve benzeri her türlü sıkıntıyı, hastalığı, engelliliği ve musîbeti ifade eder (Nesefî, 2000: 804).

"Sû", kelimesi, insana isabet eden her türlü sıkıntı ve zararı ifade eder. Neml suresinin 62 âyetinde ed-durr kelimesiyle eş anlamda kullanılmıştır (Hâzin, tsz: IV, 534).

“Ezâ” kelimesi; bu şekliyle sekiz ayette kullanılmıştır(Abdülbâki,1982: 26). İncinmek, zarar görmek, dünyevî ve uhrevî, biyolojik ve psikolojik olarak canlıya verilen zararı ifade eder (Ragıb, 1986: 490).

“Azâb” kelimesi; bu şekliyle Kur'ân-ı Kerim'de 264 yerde çekmektedir(Abdülbâki, 1982: 451). Zarar, eza, işkence, insana elem veren ve zor gelen, kişinin isteğine mani olan, şiddetli acı veren şeyleri ifade eder(İbn Manzur, 1956: I, 584).

5.3.8. Genel Tedavi Bağlamında Özürlülük

Kur'ân-ı Kerim'de iki ayette Hz. İsa'nın alaca hastalarını iyileştirdiğinden bahsedilmektedir.“Körü ve alacayı iyileştiririm”(Al-i İmrân, 3/ 49) “(Ey İsa!) Benim iznimle doğuştan körü ve alacayı iyileştiriyordun”(Mâide, 5/110).

Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Eyyüb'ün bedenine, malına ve ev halkına bela isabet etmiş ve uzun yıllar sıkıntılı günler geçirdiğinden bahseden ayette Hz. Eyyüb, hastalığının ve sıkıntısının iyileşmesi için Allah'a dua etmiş, hayrı ve şerri yaratanın Allah olmasına rağmen teeddüben sıkıntılarına sebep olarak Şeytanı zikretmiştir:

“Ey Peygamberim! Eyyüb'ü de hatırla. Hani o Rabbine, ‘Şüphesiz ki ben derde (durr) uğradım, sen merhametlilerin en merhametlisisin’ diye yalvarmıştı. Biz de onun duasını kabul edip kendisinde dert namına ne varsa gidermiştik...”(Enbiya, 21/83–84). Hz. Eyyüb'ün bu duasına Allah icabet etmiş iç ve dış bütün hastalıkları iyileştirmiş ve sıkıntıları gidermiştir (Nesefi, 2000: 724).

Şu ayetleri de bu açıdan değerlendirebiliriz; “Eğer Allah bana her hangi bir sıkıntı ve zarar (durr) dokundurmak isterse, Allah'tan başka tapılanlar Allah'ın sıkıntı ve zararı kaldırılabirler mi?”(Zümer, 39/38). Yüce Allah, bedensel ve zihinsel her türlü hastalıktan kurtulmak için tedavi yollarına başvurulması gerektiği, şifayı verenin Allah olduğu vurgulanmaktadır

“Ey Peygamberim! De ki: “Eğer Allah size bir sıkıntı ve zarar (sû') dilerse sizi Allah'tan koruyacak kimdir?...”(Ahzâb, 33/ 17).

Yukarıda geçen ayetleri incelediğimizde tedavi olmanın bir takım yollarından da bahsedilmektedir. Bunlar içerisinde başa gelen bir hastalık sebebiyle de Allah'a sığınmanın, O'na duada bulunarak şifa dilemenin geçmiş dönemlerde Peygamber'lerinde kullandığı bir yol olması dikkatimizi çekmiştir. Günümüz insanı içerisinde amansız hastalıklı, engelli, özürlü olarak hayatını idame ettirmek durumunda kalan insanlara da bu açıdan önemli bir mesaj verdiğini söylememiz mümkündür.

5.3.9. Başa Gelen Sıkıntılara Sabretme Bağlamında Özürlülük

Kur'ân-ı Kerim'de, inananların nitelikleri arasında felçli olma, bunama, kanser ve benzeri bedensel ve zihinsel hastalıklara, zarar ve sıkıntılara karşı sabırlı olanlar “dârra” sözıyla zikredilmektedir (Bakara,2/177).

Özellikle Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle, bu dünyanın bir imtihan yeri olduğu, insanın bu dünyada her türlü imtihana tabi tutulabileceği gerçeğini vurgulanmaktadır. Dünya hayatında hastalık, keder, özürlülük gibi bir takım sıkıntıların çekilmesi de bu dünyanın imtihanı olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, sıkıntısız, hastalısız bir hayatın sadece cennette olacağına, “Orada sizin için canlarınızın çektiği her şey var ve

istediğiniz her şey orada sizin için hazırdır”(Fussilet,41/30) ayetiyle dikkat çekilmektedir.

Netice olarak hastalık ve sıkıntılar karşısında, özellikle de özürlü kişilerin başlarına gelenlerden dolayı Yüce Allah'a isyan etmemelerini, sabra güzel bir örnek olarak anlamak mümkündür. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'in geneline baktığımızda özürlü, hastalıklı ve sıkıntı içerisinde bulunan insanlara sabrın tavsiye edilmesinin yanında, umutlu olunması gerektiğinden de bahsedildiğini görmekteyiz. Özellikle Allah'ın rahmetini ümit etmek, başa gelen sıkıntı ve hastalıklar aşamasında daha da önem arz etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'in bu konuya dikkat çektiği diğer bir önemli husus da, özürlülere ve diğer hastalıklara maruz kalan kişilere, öncelikle tedavi yollarını aramalarını önermek, buna ilaveten Allah'a dua etmelerini tavsiye etmektedir.

6. HZ. PEYGAMBER'İN ÖZÜRLÜLERE YAKLAŞIMI

6.1. Hz. Peygamber'in Genel Olarak İnsana Bakışı

Çalışmamızın bu bölümünde, Hz. Peygamber'in genelde insana özelde ise özörlölere yaklaşımını, onlarla olan ilişkilerini, tespit edebildiğimiz hadisler çerçevesinde ele almaya çalışacağız.

Hz. Peygamber'in genel olarak insana bakışını, insana saygı ve sevgi çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Hz. Peygamber'de insan sevgisi onun insana, insan olduğu için verdiği değerinde gizlidir. Onun getirdiği düşünce sistemine göre insan bizzat insan olması açısından kıymetlidir. Mademki insandır, o halde üstündür ve saygındır. Dokunulmazlık ve masuniyet hakkı vardır. İslam Dini bu hakkı bütün insanlığa; erkek veya kadın, beyaz veya siyah, zayıf veya kuvvetli, fakir veya zengin herhangi bir millet veya kabile farkı gözetmeden bütün beşeriyete tanımıştır (Draz, 1983: 45).

Bu hak, dostlara olduğu kadar düşmanlık yapanlara da tanınıyor. Cabir b. Abdullah şöyle anlatmaktadır: “Bir gün önümüzden bir cenaze geçti. Hz. Peygamber ayağa kalktı. Biz de kalktık. Sonra dedik ki: Ya Rasûlullah! O bir Yahudi cenazesi idi. Hz. Peygamber'de; O da bir insan değil midir? diye mukabelede bulundu.”(Buhârî, 1992: II, 78)

Köle ve hizmetçilerin adeta insan yerine konulmadığı bir zamanda Hz. Peygamber, Ümmü Eymen'e ‘anneciğim’ diye hitap etmekteydi. Bu hitap köklü bir düşünce değişikliğini müjdelemektedir. Bu düşüncenin esasını da “ne olursa olsun insanı insan olarak sevip saymak” oluşturmaktadır(Algül, 2005: 179)

Hz. Peygamber'in insanı sevmenin kaynağı olarak yine insanı göstermesi önemli bir unsurdur. Bu anlayış, ifadesini Hz. Peygamber'in şu cümlelerinde bulmaktadır: “Bütün insanlar Âdem'den, Âdem de topraktır”(Ahmed b. Hanbel, 1992: II, 361). “Ne beyazın siyaha, ne de bir başka milletin diğer milletlere üstünlüğü vardır! Üstünlük ancak takvadır”(Ahmed b. Hanbel, 1992: V, 158). Kur'ân-ı Kerim'de bu gerçek: “Muhakkak ki, Biz insanı en güzel şekilde yarattık, sonra onu aşağıların en aşağısına indirdik, yalnız inanıp hayırlı işler yapanlar bundan müstesnadır. Onlara kesintisiz mükâfat vardır”. “And olsun ki biz, insanoğullarını şerefli kıldık” (Tîn, 95/4-5; İsrâ, 17/70.) ayetleriyle anlatılmaktadır.

Bu meziyetler insanı diğer canlılardan ayıran özellikler olarak görölmektedir. Dolayısıyla bu değer, şeref ve üstünlük onun; akıl, fikir ve irade ile donatılması, iyiyi kötünden, doğruyu yanlıştan, hakkı batıldan, hayrı şerden ayırabilecek yeteneğe sahip olması, ilâhi emâneti /sorumluluğu yüklenmesi ve ilâhî tekliflere muhatap kılınması sebebiyledir. İnsanın bu üstünlüğü onun maddî ve fizikî yapısı ile ilgili değil, manevî ve ruhî yapısı ile ilgilidir. Bu konuda insanların bedensel açıdan sağlıklı veya engelli oluşları hiç önemli değildir, çünkü her insan saygındır (Karagöz, 2005: 33).

Hz. Peygamber'e göre insan, Allah katında değerini ve üstünlüğünü ancak manevi değerlere bağlılığı oranında koruyabilir. İnsan, bu dünyadaki diğer canlılardan farklı olarak, maddi ve biyolojik nimetlere ilaveten akıl, bilgi ve irade gibi manevi imkânlarla da mazhar olmuştur (Çağrı, 1995: V, 112).

Yüce Allah nezdinde insanı değersiz ve kıymetsiz kılan unsur, onun manevi değerlerden yoksun olmasıdır: “Şüphesiz Allah katında yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, inkâr edenlerdir, çünkü onlar imân etmezler” (Enfâl, 8/55) anlamındaki âyet

bu gerçeğe işaret etmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber, Allah'ın bu mesajıyla insanları imân, sâlih amel, güzel ahlâk, ibadet ve itâatleri veya inkâr, şirk, nifâk, isyan ve kötü davranışları, takva veya zulüm sahibi olup olmamaları açısından değerlendirir; onları ırkları, renkleri, cinsiyetleri, dilleri, nesepleri, fizyolojik yapıları, yaratılışları, engelli veya sağlıklı oluşları yahut servetleri açısından değerlendirmez (Karagöz, 2005: 34).

Hz. Peygamber'deki insan anlayışını genel manada saygı ve sevgi çerçevesinde görmekteyiz. İnsanı güzel işler yapmaya teşvik eden bir Peygamber, kendisine inanan Müslümanların fiziki yapısına, bedensel kusuruna bakmaksızın bu sevgiyi taşımıştır. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim onun bu çok yoğun sevgi hislerini ayette 'harisûn aleyküm' sözüyle anlatılmaktadır. Buna göre müminlerin sıkıntıya uğraması Hz. Peygamber'e çok ağır gelmekte, o müminlere çok düşkün, onlara karşı çok şefkatli ve merhametli bulunmaktadır (Tevbe, 9/128).

Kısaca şu hususu ifade etmemiz mümkündür; Hz. Peygamber'in hayatında genel olarak insan değerli bir varlık olup, bu değerini fiziki yapısından almayıp manevi yapısından almaktadır. Bu sebeple Hz. Peygamber, toplum içerisinde sahipsiz bırakılmaması gereken kesimler olan hasta, sakat, özürlü, gazi, yetim, kimsesiz, yoksul, dul olanlara şefkat ve merhametle yaklaşılmasını önemle vurgulamış, bazı düşünce sistemlerinde olduğu gibi toplumun bu gerçeğini kesinlikle dışlamamıştır. Bu kişilere gereken yardımı bizzat kendisi göstermiş ve arkadaşlarından da her zaman bu dayanışmayı göstermelerini istemiştir.

6.2. Hadislerde Özür Kavramı

Türkçe'de kullandığımız "özür" kelimesi, Arapça "u-z-r" kökünden mastar olarak türetilmiş "el-uzru" kelimesinden dilimize geçmiştir ve hemen hemen aynı anlamları ifade etmektedir. Hadis kaynakları içerisinde özellikle de altı ana hadis kitabında (Kütüb-i Sitte) "u-z-r" kökünden türemiş kavramların geçtiği hadisleri (Wensinck, 1988:170–171-172) incelediğimizde, bu kavramın: "özür dilemek", "hükmi manada özürlü olmak", "hakiki manada özür", "ibadete engel bir mani", "bir işi yapmaya engel bir durum" gibi başlıklarla ifade edebileceğimiz verilere ulaştığımızı söyleyebiliriz. Şimdi "u-z-r" kavramı ve türevlerinin geçtiği hadislerin içerik ve anlamlarına biraz daha detaylı bakmaya çalışacağız.

6.2.1. Özür Dilemek/Hükmi Anlamda

Öncelikle ifade etmemiz gerekir ki, "u-z-r" kavramı ve türevlerinin geçtiği hadislerde hem hakiki anlamda hem de hükmi/mecazi manada özür ile karşılaşmaktayız. Hükmi anlamda özür'ün, daha çok yapılması gereken ama yapılamayan bir iş, eylem neticesinde pişmanlık ifade eden durumlarda kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Mesela Enes b. Mâlik'in anlattığı şu olayda geçen özür kavramı "özür dilemek" anlamında kullanılmaktadır: "Amcam Enes b. Nadr, Bedir harbine katılamamıştı, bu yüzden: Ey Allah'ın Rasûlü! Müşriklerle yaptığın ilk muharebeye katılamadım. Yemin olsun ki, eğer Allah bana müşriklerle yapılacak bir savaşa katılmayı nasip ederse, onlara ne yapacağımı Allah herkese gösterecektir!, demişti. Derken Uhud Savaşı başlayınca, bu savaşa katılan Enes b.Nadr: "Ey Allah'ım! Ben senden sahâbilerin yaptığı bozgun ve savaştan kaçma suçundan dolayı özür ve bahanelerinin kabulünü isterim. Müşriklerin

Hiz. Peygamber'e karşı yaptıkları savaştan da sana sığınırım" dedi (Buhârî, 1992: III, 205).

Yine başka bir hadiste yapılması gereken bir göreve katılmaya engel anlamında hükmi manada özür ifade edildiğini görmekteyiz. Hiz. Peygamber bir gazve esnasında yanındakilere şöyle dedi: "Medine'de bize katılamayan yani geride bıraktığımız bir takım insanlar vardır ki onlar, biz bir dağ yolunda ya da vadi içinde yürüyor olsak da, muhakkak bizimle beraberdirler. Onlar bize özürleri/mazeretleri sebebiyle katılamadı"(Buhârî, 1992: III, 213). Aynı şekilde Tebük Seferine katılamayan bazı sahabilerin savaş sonrası Hiz. Peygamber'e gelerek ondan özür dilemeleri mazeretli oluş nedenlerinden bahsetmeleri de bu bağlamda değerlendirilebilir (Müslim, 1992: III, 2127).

Hiz. Ali'nin, Hiz. Ebû Bekir'e biat etmesinin gecikmesini anlatan olayda da Hiz. Ali'nin Ebû Bekir'e mazeret beyan etmesinden bahsedilir. Söz konusu olay bir mazeret oluştuğunda nezaketen özür dilenmesinin sahabe hayatında yaşandığını göstermektedir (Müslim, 1992: II, 1381).

Bunun yanında bazı hadislerde "uzr" kavramının, insanın günlük hayatta yapması muhtemel söz ve davranış hatalarını telafi etme anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Mesela Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin naklettiği bir rivayet şöyledir: "Bir adam Hiz. Peygamber'in yanına gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana, benim için faydalı olanları öğret, ama kısa ve özlü olsun" dedi. Hiz. Peygamber de ona: Namaza durduğun zaman dünyaya veda eder gibi kıl. Birine, daha sonra ondan özür dilemeni gerektirecek söz söyleme. Ve dünyalık şeylerden ümidini kesmeye azimli ve kararlı ol" dedi (İbn Mâce, 1992: II, 1396).

Aynı kavramın, yine sahabe arasında geçen bir olayda özür dilemek manasında kullanıldığını görmekteyiz. Atâ b. Yesar'ın anlattığına göre, Muâviye b. Ebî Süfyan altın veya gümüşten yapılmış su kabını kendi ağırlığından daha fazlası ile satmaya çalışınca Ebu'd-Derdâ şu hususu hatırlatarak müdahalede bulunur: "Ben Hiz. Peygamber'den işittim, o böyle yapılmasını yasakladı. Ancak misli misline satılmasına müsaade etti" dedi. Bunun üzerine Muâviye: "Bunda mazeret/özür beyan etmeyi gerektirecek bir şey olduğunu sanmıyorum" deyince, Ebu'd-Derdâ: "Bunun yaptığını kınayıp beni destekleyecek yok mu? Ben ona Hiz. Peygamber'in söylediğini naklediyorum, Muâviye ise bana kendi görüşünü söylüyor. Ben senin bulunduğun yerde kalamam" dedi. Sonra Ömer b. Hattâb'ın yanına gitti. Olup bitenleri anlattı. Bunun üzerine Ömer b. Hattâb, Muâviye'ye: "Bunu misli misline, eşit ağırlıkta satmasını" söyledi (Mâlik, 1992: II, 634).

Bir başka rivayet ise Ebû Musa el-Eş'ârî' den gelmektedir. O, şunları anlatıyor: "İki kişiyle birlikte Hiz. Peygamber'e gitmiştim. Onlardan biri söz aldı ve Ey Allah'ın Rasûlü! Senin işinde-idare işlerinde- görev alabilmemiz hususunda bize yardımcı olmanız için buraya geldik" dedi. Diğer arkadaşı da, aynı sözleri Hiz. Peygamber'e söyledi. Allah Rasûlü'de: "Sizin en saygısızınız, kendi çıkarını düşünerek iş isteyendir" dedi. Bunun üzerine o iki kişiyi getiren Ebû Musa, Hiz. Peygamber 'den özür dileyerek: Ben onların niçin geldiklerini bilmiyordum, dedi ve döndü gitti ve bir daha onlara işlerinde hiçbir zaman yardımcı olmadı (Ebû Dâvud, 1992: III, 344).

Kaynaklarımızda "u-z-r" kavramının bir başka kullanımı ise, insanın Allah'a, kusurlarının affı için ta'zirde bulunması anlamındadır. Söz konusu hadis ise şöyledir: "Övünmek, sadece Allah'a mahsustur Bundan dolayı Allah zatını övmüştür. Yine aynı şekilde Allah'tan daha kıskanç hiç kimse yoktur. Bundan dolayı O, kötülükleri haram

kılmıştır. Ve Allah'tan başka özür dilenmeye layık kimse yoktur. Bundan dolayı kitabı indirmiş ve Peygamberlere göndermiştir”(Müslim, 1992: III, 2114).

6.2.2. Engellilik Anlamında /Hakiki/Fizikî Özür

Vahiy kâtibi olarak bilinen Zeyd b. Sabit'in başından geçen bir olayda, engelli olan kimseler için bazı yükümlülüklerin kaldırılmış olmasından şöyle bahsetmektedir: “Ben bir gün Hz. Peygamber'in yanında oturuyordum. O anda kendisini bir sükûnet kapladı. Bu esnada Hz. Peygamber'in dizi benim dizimin üzerine düştü. Kısa bir süre sonra bana dönerek: "Yaz Ey Zeyd!" dedi. Ben de onun ağzından çıkan; “İnananlardan yerlerinde oturanlar ile mallarıyla canlarıyla Allah yolunda cihat edenler bir olmaz”(Nisa, 4/95) ayetini sonuna kadar bir kürek kemiği üzerine yazdım. Bu esnada â'mâ bir adam olan Abdullah İbn Ümmi Mektum, Allah yolunda çalışanların faziletini işitince ayağa kalkarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim gibi cihada gücü yetmeyenlerin durumu nasıldır? dedi. Bu sorunun üzerine Hz. Peygamber'i yeniden bir sükûnet hali daha kapladı ve dizi dizimin üzerine düştü. Sonra Allah Resulü'nden bu hal gidince bana: “Ey Zeyd! Yazdığını oku!” dedi. Ben de yazdığım ayeti okudum. Allah Rasûlü de “özürsüz olarak” ibaresi ilâve edilecek dedi. Böylece ayetin tümünü okudu. Zeyd dedi ki: Allah bu ayette bulunan “özürsüz olarak” anlamındaki kelimeyi başlı başına indirdi. Ben de ayete ilâve ettim. Hayatım elinde olan Allah'a yemin olsun ki onun kemikte bulunan çatlağın yanındaki ilâve edildiği yeri görür gibiyim (Ebû Dâvud, 1992: III, 24).

Ayet örneğinde de anlatılan bu olay bize, görme engeli olan bir sahabi vesilesiyle, fizikî engellilerin bazı yükümlülüklerinin kaldırıldığını göstermektedir, diyebiliriz..

Öte yandan bazı hadislerde geçen “uzr” kavramı, bedensel anlamında bir kusuru ifade etmek olarak da kullanılmıştır. Mesela İbn Âbbâs'ın rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber: “Müezzinin ezanını duyup da namaza gitmesine mâni bir özrü olmayan kimsenin evini odunlarla ateşe veresim geliyor” deyince sahâbîler Hz. Peygamber'e “buradaki özür nedir?” diye sordular. Hz. Peygamber: “Korku veya hastalıktır” cevabını verdi (Ebû Dâvud, 1992: I, 374). Bu hadiste zikredilen “uzr” kavramının fiziki bir engellilik anlamında kullanıldığını söylememiz mümkündür.

6.2.3. "İbadet Yapmaya Engel" Anlamında Özür

Özür kavramının "ibadetleri yapamama-yapmaya engel bir sebep" manasında kullanıldığına da şahit olmaktayız. İslam Dininin temel ritüellerinde bu daha sık karşılaşılan bir husustur. Örneğin Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şöyle bir hadis nakleder: “Her kim Ramazan ayında bir günün orucunu **özürsüz** ve hastalıksız olduğu hâlde bozarsa, o farz orucu, ancak onun yerine tutacağı bir günlük kaza orucu öder”(Buhârî, 1992: II, 230).

Kudâme b. Vebere'nin bir rivayeti de bu anlamdadır: “Kim **özürsüz** olarak cumayı terk ederse, bir veya yarım dirhem, ya da bir veya yarım sa' buğday tasadduk etsin” (Ebû Dâvud, 1992: I, 639).

Bununla birlikte Hz. Peygamber'in bazı hadislerinde ibadet yapmaya engel bir durumun olmamasının “özürsüzlük” anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Örnek olarak İbn Abbas'ın naklettiği bir hadis şöyledir: “Ezan sesini işitip de mescide **özürsüz** gitmeyen başka yerde tek başına kıldığı namazı makbul olmaz”(İbn Mâce, 1992: I, 260). Başka bir hadiste Hz. Peygamber : “Vallahi içimden öyle arzu ettim ki, namazı

başkası kıldırırsın da, ben, **özürsüz** olduğu halde cemaate gelmeyen kişinin evini odunlarla ateşe verip yakayım (İbn Mâce, 1992: I, 229).

Hiz. Aişe'ye, mazereti olmadan kadınların hayvan üzerinde farz namazı ifa edip etmeyecekleri konusunda izin olup olmadığı sorulduğunda o: “Onlara **mazeretli** halde de mazeretsiz halde de bu konuda izin verilmedi” diye cevap vermiştir (Ebû Dâvud, 1992: II, 22).

6.3. Özürllülere Negatif Ayrımcılığın Yapılamayacağı Gerçeğı

Hiz. Peygamber, insanlar arasında ırk, renk, zengin-fakir, sakat- sağlam, makam ve şöhrat gibi dışa yansıyan hususlarda hiç bir ayırım yapmamıştır. Onun insanlarla olan ilişkilerinde sürekli evrensel kriterler geçerli olmuştur. Dolayısıyla çevresinde var olan özürllü insanlarla ilişkilerini en güzel bir şekilde yürütmüş, bu insanlara İslam Dininin verdiği önemi göstermiş ve topluma bu sahada da örnek olmuştur.

Hiz. Peygamber özürllüleri, kamu hizmetleri gibi sosyal alanlardaki hizmetlerden mahrum etmeme konusunda dikkatli davranmıştır. Bu konuda şu olay dikkat çekicidir: Devlet işlerinde görev almak isteğıyle Hiz. Peygamber'e müracaat eden Ebû Zerr el-Gifârî herhangi bir engeli olmayan biri idi. Bedensel bir özürllülüğü olmadığı halde Hiz. Peygamber onu kamu işleri için ehliyetinin olmadığını ve bu sebeple işe alamayacağını belirtir. Olayın muhatabı olan Ebû Zer olayı şöyle anlatmaktadır: “Ey Allah'ın Elçisi! Dedim. Bana bir memuriyet vermeyecek misin? Elini omzuma koyarak bana cevaben: “Ey Ebu Zer, bu konuda seni zayıf görüyorum. O ise bir emanettir, hakkıyla üstlenip yapanlar hariç diğerleri için kıyamet günü perişanlık ve pişmanlıktır....”(Nesâî, 1992: VI, 255).

İleride de temas edileceğı üzere, Hiz. Peygamber, ortopedik engelli (total) olduğu halde idarecilik açısından kamuda çalışmasını faydalı ve yeterli gördüğü Muaz b. Cebel'i Yemen'e vâli olarak görevlendirmiştir. Bu olay bize, özürllü bireylere sadece özrü sebebiyle negatif bir ayrımcılığın yapılamayacağını göstermesi açısından önemlidir.

Dolayısıyla sorumluluklarını yerine getirdiğı oranda insan, yüceltilmiş bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendisine tevdi edilen emanetlere riayet ettiğı ve yükümlülüklerini yerine getirdiğı sürece üstün/değerli olma vasfını kazanır. Nefsini kötülüklerden ve günahlardan arındırdığı sürece değeri ve kıymeti devam eder. İnsanlar arasında ayırım yapılmasını hoş görmeyen Hiz. Peygamber, Allah katında insanları bir tarağın dişleri gibi eşit kabul etmiştir. Zengin, fakir, güzel, çirkin, engelli, engelsiz, her statü ve meslekteki insan eşittir ve bu sayılan özellikler üstünlük vesilesi değildir. Şeref ve haysiyet, onur ve izzet manevi evrensel değerlerdedir. Şu ayetler bunu açıkça ifade eder: “Allah katında en üstün olanınız Allah'tan çok korkanınızdır.” (Hucûrât, 49/13). “Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvanız ulaşır.”(Hacc, 22/37). “Ancak Allah'a temiz bir kalp ile gelenler o günde fayda bulur” (Şuârâ, 26/89).

Ahlâkı, bir değer olarak kabul eden Hiz. Peygamber hadisleriyle bu ayetleri destelemekte ve buna paralel doğrultuda mesajlar vermektedir: “Allah sizin görüntünüze ve mallarınıza bakmaz, lakin sizin kalplerinize ve amellerinize bakar”(Ahmed b. Hanbel, 1992: II, 285, 539). "Sizin en hayırlınız ahlâkı en güzel olanınızdır"(Ahmed b. Hanbel, 1992: II, 185; Buhârî, 1992: VI. 92). “Bir kişiyi, yaptığı işler cehenneme götürecekse, soyu ve nesebi onun cennete girmesine vesile olamaz”(Müslim, 1992: III. 2074; İbn Mâce, 1992: I. 80). “Ey insanlar! Şuna dikkat ediniz ki, sizin Rabbiniz birdir; babanız birdir. Arabın arap olmayana, Arap olmayanın

araba; beyazın siyaha, siyahın beyaza Allah'a kulluk ölçüsü dışında hiç bir üstünlüğü yoktur”(Ahmed b. Hanbel, 1992: V, 411).

6.4. Hz. Peygamber'in Sağlıklı Olmayı ve Sağlıklı Yaşamayı Dilemesi

Hz. Peygamber, sağlıklı bir hayatın önemini şu ifadelerle dile getirmektedir: "Allah'tan afiyet ve sağlık dileyin, çünkü bir kimseye imandan sonra, sağlıktan daha hayırlı bir şey verilmemiştir" (Ahmed b. Hanbel, 1992: I, 3; Tirmizî, 1992: 106, V. 55). "Allahım! Bedenime, gözlerime ve kulaklarıma sıhhat bahşet"(Ahmed b. Hanbel, 1992: V, 42; Ebû Dâvud, 1992: V, 310). "Allah'tan istenen şeyler arasında Allah'ın en sevdiği şey, sağlıktır"(Tirmizî, 1992: V, 535; İbn Mâce, 1992: II, 1265). "İki nimet vardır ki, insanların çoğu bu nimetleri kullanmakta hatalı davranmıştır. Bunlar: sıhhat ve boş vakittir"(Ahmed b. Hanbel, 1992: I, 258; Buhârî, 1992: VII,169; Tirmizî, 1992: IV, 550; İbn Mâce, 1992: II. 1395).

Yine sahâbîlerden bir kişi üç defa, en üstün olan duanın hangisi olduğunu sormuş ve Hz. Peygamber, her defasında; "Rabbinden dünyada da ahirette de afiyet vermesini dile" diye cevap vermiştir(Tirmizî, 1992: V. 535). Bir başka hadisinde ise Hz. Peygamber, "Ashâbım! Hastaları ziyaret ediniz, açları doyurunuz, köleleri salıveriniz."(Buhârî, 1992: VI, 195; 1992: VI, 3) buyurarak derdi ve sıkıntısı olanların unutulmamasını istemiştir.

Hz. Peygamber sağlığını kaybetmiş olanlar için de zaman zaman Allah'a dua ederek onlara manevi desteğini esirgememiştir. O, hastalar için şöyle dua etmiştir: "Ey insanların Rabbi! Şu hastalığı gider, şifa ihsan et. Ancak sen şifa vericisin, Senin şifandan başka hiçbir şifa yoktur. Öyle şifa ver ki hastanın üzerinde hiçbir iz bırakmasın"(Buhârî,1992: IV, 10; Müslim,1992: II, 1722).

Hz. Peygamber'e gelerek kendisine Allah'tan sıhhat dilemesini, dua etmesini isteyen sahâbiye öncelikle tıbbi tedavi yollarına başvurmalarını tavsiye etmiştir (Müslim,1992: III, 2073) Bu şekilde Hz. Peygamber insanları tedavi olmaya teşvik etmiştir. Örnek olarak şu hadisleri verebiliriz: "Ey Allah'ın kulları! Tedâvi olunuz, çünkü Allah, her hastalık için mutlaka bir devâ yaratmıştır. Ancak bir dert müstesna, o da ihtiyarlıktır" (Ebû Dâvud, 1992: IV, 192; İbn Mâce, 1992: II, 1137; Ahmed b. Hanbel, 1992: III,156) "Allah hiçbir dert indirmede ki onun şifasını indirmiş olmasın"(Ahmed b. Hanbel, 1992: I, 377- 453; Buhârî, 1992: VII, 11; İbn Mâce, 1992: II, 1137).

6.5. Hadislerde Hz. Peygamber'in Özürllülere Yaklaşımı

İnsanlığın başlangıcından günümüze toplumlarda engelli bireyler olduğu gibi, Hz. Peygamber'in yaşadığı toplumda da belli oranda özürllüler/engelliler var olmuştur. Bir beşer olarak Hz. Peygamber'de yaşadığı toplumun bireyleri ile Peygamber olmasının ötesinde insan olarak her zaman iletişim halinde olmuştur. Özellikle İslam Dinini tebliğ görevini yaparken toplumun her kesimiyle karşılaşmıştır. Bunlar arsında görme özürllü, ortopedik engelli, konuşma engelli, zihinsel engelli ve sosyal engelli dediğimiz fiziki eksiklik ve hastalıkları sebebiyle toplumdan dışlanmış bazı insanlarla karşılaşmış olduğuna şahit olmaktadır.

Bu perspektifte ele aldığımız hadislerde gördüğümüz olaylarda Hz. Peygamber'in beşeri yönü günümüz insanına da örnek olabilecek boyutta öneme

haizdir. Söz konusu hadisler kaynaklarımızda mevcuttur. Ancak bu hadisleri değişik kaynaklarda farklı başlıklar altında bulabildiğimizi burada vurgulamak uygun olacaktır.

Hadislerde geçen özellikle görme engellilik (Buhari,1992: VI. 4; Müslim, 1992: I, 290) konusunda birkaç başlık dışında diğer engellilik çeşitleri kaynaklarımızda dağınık olarak yer almıştır.

Konumuzla ilgili bu hadisleri değişik kategorilerde ele almak veya sınıflandırmak mümkündür.

6.5.1. Hz. Peygamber'in Görme Özürllülere Yaklaşımı

H. Peygamber'in yaşadığı toplumda özellikle kendi döneminde engellilerle yaşadığı bazı diyaloglar dikkatlerimizi çekmektedir. Bu diyaloglara örnek olarak ilk akla gelen, Kur'ân-ı Kerim'in Abese suresinin ilk âyetlerinde de anlatılan, H. Peygamber ile âmâ sahâbî Abdullah b. Ümmî Mektûm arasında cereyan eden şu olaydır: "H. Peygamber bir gün Kureyş'in ileri gelenlerine İslâm Dinini anlatırken o sırada gözleri görmeyen Abdullah b. Ümmî Mektûm o meclise gelir. H. Peygamber'den kendisini İslâm Dini konusunda bilgilendirmesini ister. H. Peygamber mecliste bir şeyler anlatırken Abdullah b. Ümmî Mektûm tarafından sözünün kesilmesinden rahatsız olmuştur. Bu sebeple ona karşı ilgisiz davranarak onun isteklerine zamanında cevap vermemiş ve yüzünü de başka tarafa çevirmişti"(Tirmizî, 1992: V, 468).

Bu olayın yaşanmasının ardından Yüce Allah, peygamberini şu şekilde uyarmıştır: "(Peygamber), âmânın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve geri döndü. Ne bilirsin, belki o temizlenecek? Veya öğüt alacak da o öğüt ona fayda verecek. Kendini muhtaç görmeyene gelince, sen ona yöneliyorsun. Oysaki onun temizlenip arınmamasından sen sorumlu değilsin. Fakat sen, koşarak ve (Allah'a) sığınarak sana gelenle de ilgilenmiyorsun"(Abese, 80/1–10). Ayette geçen ifadelerden anlaşılacağı üzere H. Peygamber, bu olay esnasında Mekkelilerin önde gelenlerine İslâm Dinini anlatıyor onları dine davet ediyordu.

Bu olayda görme engelli olan Abdullah b. Ümmî Mektûm'un geri plana itilmesi ve kendisiyle ilgilenilmemesinin Allah tarafından hoş karşılanmadığı söz konusu ayette vurgulanmıştır. Yaşanan bu olaydan sonra H. Peygamber, Abdullah b. Ümmî Mektûm'un yanına her gelişinde ona "Ey hakkında Rabb'im benî itâb ettiği (uyardığı) zat merhaba!" der ve urbasını altına sererdi (Yazır, 1971: VIII, 5570).

H. Peygamber'in hayatında yaşanan bir başka olay ise şöyledir: "Mekke fethedildiğinde H. Ebû Bekir, yaşlı ve âmâ olan babası Ebû Kuhâfe'yi sırtına yüklenerek H. Peygamber'in yanına getirmişti. Bu durumdan duyduğu rahatsızlığı H. Peygamber şöyle ifade etmiştir: "Bu yaşlı olan babanı evde bıraksaydın da, onun yanına biz gitseydik ya!"(Ahmed b. Hanbel, 1992: III. 160, VI. 349–350). Yine sahâbiden Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik'in, babası gözlerini kaybedince, ona rehberlik yapması ve Cuma günü olunca da namaza götürmesi Peygamber döneminde özürllü ve yaşlı kişilere yaklaşımları bize yansıtması açısından önemli görülebilir(İbn Mâce, 1992: I, 343).

Yine H. Peygamber, görme engelli olan ve hicretten önce Medine'de Kur'ân-ı Kerim öğreticisi olarak görev yapan Abdullah b. Ümmî Mektûm'u, Medine döneminde de Bilâl-i Habeşî ile birlikte müezzin olarak görevlendirmiştir (Aydınlı, 1999: XX, 434–435).

Hiz. Peygamber Veda haccına ve Uhud savaşına gidişinde ve çeşitli zamanlarda Medine dışına çıktığında 13 defa kendi yerine vekil bırakmış, namazları o kıldırmıştır. Abdullah İbn Ümmi Mektûm, savaşa fiilen katılanların, geride kalanlardan üstün olduğunu, ancak özrü olanların bu hükmün dışında tutulduğunu bildiren âyete rağmen o günden sonra yapılacak savaşlara katılacağını söyleyip, sancağın kendisine de verilmesini talep etmiştir. Kaynaklarda Abdullah İbn Ümmi Mektûm'un, zırhını giyerek elindeki siyah bir sancakla Kâdisiye savaşına katıldığı, savaştan sonra da Medine'ye dönünce savaşta aldığı yaralar yüzünden vefat ettiğinden veya Kâdisiye'de şehit düştüğünden bahsedilmektedir (Aydın, 1999: XX, 435).

Bunun yanında yine görme özrü olan İtbân b. Malik'e evini mescit edinmesi için kendisine izin verildiğinden şöyle bahsedilir; İtbân görme engelli olduğu halde yakınlarına imamlık yapıyordu. O, Allah'ın elçisine gelerek şöyle dedi: "Ben görme güçlüğü çeken birisiyim. Kimi zaman karanlık, yağmur ve sel oluyor. Evime gelerek bir yerde namaz kılsanız da, ben orasını namaz kılma yeri edinsem. Bunun üzerine Allah'ın elçisi geldi ve yer olarak neresini sevdiğini sordu. İtbân evin bir yerini gösterdi ve Hiz. Peygamber'de orada namaz kıldı" (Buhârî, 1992: I, 162; II, 55). Engelli bir sahâbînin isteğine karşı ilgisiz kalmayan Hiz. Peygamber, bu vefakâr tutumuyla engellilere verdiği önemi göstermiştir.

Tespit edebildiğimiz kadarı ile doğuştan veya sonradan olan görme engelli/â'mâ sahabilerin sayısının fazlalığı dikkatimizi çekmektedir. Bunlar arasında şu kişiler sayılabilir: Berâ b. Azib, Câbir b. Abdullah, Ka'b b. Mâlik (Ahmed, 1992: III, 456-459; Buhârî, 1992: V, 130), Sa'd b. Ebî Vakkâs, Hassân b. Sâbit, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ebî Evfâ, Abdullah b. Cahş (Tirmizî, 1992: V, 241-242). Mâlik b. Rabîa, hanımlardan da â'mâ biri olan Abdullah b. ez-Zubeyr'in annesi Esmâ (Ahmed b. Hanbel, 1992: VI, 348) sayılabilir.

Şu bir gerçektir ki İslâm'da özürlerle ilgili çeşitli hükümlerin belirlenmesinde Abdullah b. Ümmi Mektûm örneğinin önemli katkısı olduğu bir gerçektir. Özellikle özrü/engelli sahabilerin vekil bırakılmaları, imamlık yapmaları, savaşa iştirak etmeleri, farz namazlara katılmaları, korunma amacıyla köpek beslemeleri gibi konulardaki dini hükümler açıklık kazanmıştır. Hiz. Peygamber, namazlarda Abdullah İbn Ümmi Mektûm ve daha başka görme özürlerinin imamlık yapmalarına izin vermiştir (Aydın, 1999: XX, 435).

6.5.2. Hiz. Peygamber'in Ortopedik Özürlerle Yaklaşımı

Hiz. Peygamber'in, özürlerle önem ve değer verdiğinin en güzel örneklerinden biri de onlara kamu alanlarında görev vermiş olmasıdır. Böylece özrü bireyleri topluma kazandırmaya katkı sağlamış, özürlerini toplumun üretken olmayan bir kesimi olarak görmemiştir.

Hiz. Peygamber'in, önde gelen sahâbîlerden Muaz b. Cebel'i ortopedik özrü olmasına rağmen Yemen'e vali olarak göndermiş olması bu bağlamda önemli bir örnektir (Ahmed b. Hanbel, 1992: V, 230-236; Ebû Dâvud, 1992: IV, 18; Tirmizî, 1992: 3, III, 616).

Topal/ortopedik özrü olan Amr b. el-Cemûh, yükümlü tutulmadığı halde, azimet yolunu tercih edip Hiz. Peygamber'den savaşa katılma iznini almış ve katıldığı bu savaşta şehit olmuştur. Hiz. Peygamber, savaş esnasında onu gördüğünde

ona şöyle demiştir: “Ben seni, cennette bu ayağın iyileşmiş bir vaziyette yürürken görüyor gibiyim”(Ahmed b. Hanbel, 1992: V, 299).

6.5.3. Hz. Peygamber'in Zihinsel Özürllülere Yaklaşımı

Bu konuda iki farklı hadis ile konumuza temas etmek istiyoruz. Hz. Ali'nin bir rivayeti bizim için önem arz etmektedir: “Kalem üç kişiden kaldırılmıştır; uyanıncaya kadar uyuyan kimseden, akıl baliğ oluncaya kadar çocuktan, akîl dengesi yerine gelinceye kadar deli ve benzeri kişilerden” (Tirmizî, 1992: IV, 177). İslam Dininin mükellefiyetler açısından engellilerden özellikle zihinsel engellilerin sorumluluklarının olmadığını bizlere ifade etmesi açısından bu hadis önemlidir.

Bununla birlikte aile hukuku açısından da bazı neticeler doğurması bakımından zihinsel engellilik/özürlülük yaşayan aileler açısından ruhsat olabilecek nitelikte bir hadis daha vardır. “Kendisinde delilik ve eksiklik olan herhangi bir erkek, bir kadınla evlense bu kadın serbesttir. İsterse kocasının yanında kalır, isterse boşanır” (Malik, 1992: II, 563).

6.5.4. Hz. Peygamber'in İşitme Özürllülere Yaklaşımı

Hz. Peygamber'in işitme engelli olan, konuşamayan kişilere karşı, özellikle hukuki problemlerinde ve iletişimlerinde yardımcı olduğunu söylememiz mümkündür. Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber dönemine ait sahabeyle ilgili müşahhas bir örnek tespit edemesek de konuşamayan, derdini anlatamayan özürllülere, derdini anlatabileceği iletişim vasıtalarını kullanmayı teşvik ettiğini söylememiz mümkündür.

Bu konuda Konuşma engelli (ahraz) olan bir kimse, karısına yazı ile veya ifâde edici el işaretiyle veya bilinen bir îmâ ile, zina isnat ettiği zaman, konuşan kimse hükmünde olup üzerine lanetleşme sabit olur. Çünkü Hz. Peygamber, farz kılınmış bir takım işlerde aciz kalındığı durumlarda işaretle açıklama yapmayı caiz kılmıştır (Buhârî, 1992: VI, 177).

6.5.5. Hz. Peygamber'in Sosyal Özürllülere Yaklaşımı

Özellikle bu başlığımız altında toplum içerisinde bedensel anlamda zayıf güçsüz olarak görülen fiziki yetersizlikler yüzünden kendilerini toplum hayatından soyutlayan bir kesimden örnek vermek istiyoruz.

Hz. Peygamber'in bu kesim insanlara karşı yaklaşımı konusunda örnekler çoğaltılabilir. Ancak burada hadis kaynaklarında dikkatimizi çeken Cüleybib'in hikâyesi Hz. Peygamber'in tutumunu yansıtmaları açısından önemli görülebilir. Cüleybib çirkin ve cüce olarak toplumda alay edilen aynı zamanda kendisine sahip çıkacak bir ailesi de olmayan biridir. Şu bir gerçektir ki Cüleybib'in yaşadığı dönemde insanın ailesi ve sülalesi önemlidir. Cüleybib iyi bir müslüman olmasına rağmen yaşadığı toplumdan fiziki özürllülüğünden dolayı dışlanmıştı. Hz. Peygamber, Medine'nin en soylu ailesinin kızını Cüleybib için istemeye gitmişti(Ahmed b. Hanbel, 1992:IV,425). Cüleybib'in soylu bir ailenin kızıyla evlenmesi, toplumsal boyutta nasıl bir değer ifade ettiğini düşünmemiz anlamlı olacaktır.

Bunun yanında Hz. Peygamber'in bu tutumu toplumsal açıdan Cüleybib'in üzerine kurulan baskıyı yıkması ve yapılan yakıştırmaları ortadan kaldırması dikkat çekicidir.

Hadis kaynaklarında anlatıldığına göre, Cüleybib daha sonra Hz. Peygamber'in yanında cesurca savaşarak şehit olmuştur. Onu Hz. Peygamber defnetmiş ve şöyle buyurmuştur; “..o benimdi ben de onun..”(Ahmed b. Hanbel, 1992: IV, 421-425; Müslim, 1992: II, 1918)

Bu olay bize Hz. Peygamber'in düşkün, kimsesiz ve engelli olan birini kendi ailesinden biri gibi sahiplenmesi, bu şekilde kimsesiz ve engelli olan bireyleri topluma kazandırması açısından günümüz insanına da örnek olabileceğini düşünmekteyiz.

6.6. Özürllülere Karşı İyi Davranış Sergilenmesinin İstenmesi

İnsan, çevresindeki her şeye/canlı-cansız varlıkların tümüne karşı ölçülü ve olumlu davranışlar içerisinde olması gerekmektedir. Hz. Peygamber de, özürllü-özürsüz ayırımı yapmadan insanlara özellikle çevresindeki bütün canlılara karşı saygı içerisinde hareket edilmesini tavsiye etmiştir. Bu açıdan burada günlük yaşantımızda sevap kazanmaya vesile olacak kendimiz dışındaki özellikle hasta, yaşlı, düşkün, kimsesiz, özürllü insanlarla olan davranışlarımızı şekillendirmesi açısından bazı hadisleri zikretmek yerinde olacaktır:

“Her kim bir iyilik yaparsa ona, on'dan yediyüz'e kadar sevap yazılır”(Müslim, 1992: I, 204).

“Her iyilik sadakadır.”(Buhârî, 1992:VII, 79).

“İnsanların en hayırlısı, ömrü uzun, ameli güzel olanıdır”(Tirmizî, 1992: IV, 565).

“İyilik yapmak kişiyi cennete götürür”(Buhârî, 1992: VII, 95; Müslim, 1992: III, 2016).

“İyilik yapmak güzel ahlâktan ibârettir”(Müslim, 1992: III, 1980).

Hz. Peygamber'in şu mesajları genelde bütün insanlara özelde ise engelli/özürllü bireylere karşı iyilik yapmanın ne kadar basit bir olay olduğunu ortaya koymaktadır. “Kardeşini güler yüzle karşılama dahi olsa, hiçbir iyiliği küçük görme.”(Müslim, 1992: III, 2026).

“Birbirinizi sevmedikçe mümin olamazsınız...”(Müslim, 1992: I, 74). “Müminler birbirlerini sevmekte ve merhamet etmekte bir vücut gibidir. Onun herhangi bir uzvu rahatsızlandığı vakit, diğer uzuvları da rahatsız olur ve onun için ızdırıp çekerler”(Buhârî, 1992: VII, 45).

Bununla beraber engelli bireylere karşı yardımcı olunması gerektiği konusunda Hz. Peygamber'in hayatından tespit edebildiğimiz bazı hadislerle de burada yer vermek uygun olacaktır.

Hadislerde görme engelli bir kimseye yol göstermenin, sağır ve dilsizle ilgilenmenin, onlara yardımcı olmanın sadaka olduğu belirtilir ve bu tür olumlu davranışların kişiye sevap kazandırdığı belirtilir (Ahmed b. Hanbel, 1992: V, 169).

Hz. Peygamber herhangi görme engellinin yoluna engel koyanları kınamıştır. Yine görme engellileri yolda giderken şaşırtanları, kasten yanlış yola yönlendirenleri “İlanetliler” olarak sert şekilde uyarılmış olması dikkat çekicidir(Ahmed b. Hanbel, 1992: I, 217–309–317).

Bunun yanında yükünü yüklemeye veya aracına/bineğine binmeye çalışan bir engelliye yardımcı olmanın sadaka sevabı kazanmaya sebep davranışlar olduğundan bahsedilir (Buhârî, 1992: III, 224; 1992: IV, 12; 1992: I, 699).

Öncelikle engellilerin de bir insan olduğunu düşünmek ve onlara insanca muamelede bulunmak insanlık gereğidir. Onları dışlamak, küçümsemek, onlarla alay etmek ve onları kırıcı davranışlarda bulunmak İslam'ın prensipleriyle bağdaşmaz. Onlara saygı ve değer vermek, onların durumlarına göre ve onların cadde, sokak ve devlet dairelerine rahat girip çıkmalarını sağlamak, ulaşım vasıtalarını kullanmada kolaylaştırıcı düzenlemeler yapmak, yaşadıkları konutları kendi durumlarına, ihtiyaçlarına göre tasarlamak, camilere rahatça girip çıkmalarını sağlayıcı kolaylıkları getirmekle olur. O halde toplum da, engelli olan insanlara karşı titiz ve anlayışla hareket etmeli, onlara karşı azami derecede kolaylıklar göstermelidir (Sancaklı, 2006: VI, 56, S.2).

Sahabe, kendilerinin bazen sadaka verebilecek kadar bile mala sahip olmadıklarını hatırlatınca Hz. Peygamber, sadakanın birçok çeşidinin bulunduğunu şöyle ifade eder: “Âmâya rehberlik etmen, sağır ve dilsiz anlayacakları bir şekilde anlatman, ihtiyacı olanın ihtiyacını gidermesi için ona rehberlik etmen, derman arayan dertliye yardım için koşturman, koluna girip güçsüze yardım etmen, konuşmakta güçlük çekenin meramını ifade edivermen, bütün bunlar sadaka çeşitlerindendir”(Ahmed b.Hanbel, 1992: V, 154, 168, 169).

Başkalarına zarar veren şeyleri ortadan kaldırma konusunda İslam Dininin hassasiyetlerini şu hadisler daha iyi anlatmaktadır: “Gelip geçenlere eziyet veren şeyleri yoldan gidermen bir sadakadır”(Buhârî, 1992: III, 170; 1992: III, 224, 1992: IV, 12). “İman yetmiş (veya altmış) kusur şubedir. En üstünü Lâilâhe illallah kelimesidir. En aşağısı ise yoldan eziyet verecek şeyleri gidermektir”(Müslim, 1992: I, 63). “Ümmetimin iyi ve kötü bütün amelleri bana arz edilip gösterildi. İyi amelleri arasında, yoldan kaldırılmış eza'yı da gördüm”(İbn Mâce, 1992: II, 1214) şeklindeki hadisler bu duruma işaret eden hadislerle örnek verilebilir.

Kur'ân-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde, her toplumda var olan ihtiyaç sahipleri/yardıma muhtaç olanlar doğal karşılanmış, asla bir horlama, alay ve aşağılama sebebi olarak görülmemiştir. Bu suretle kişilerin ruh sağlığı, yaratıcıya ve hayata bağlılıkları, kendilerine ve topluma saygıları korunmuştur (Sarıçam, 2001: 129).

Bu bağlamda şu hadisler de zikredilebilir: “Allah katında kimin kimden daha üstün olduğu her zaman bilinmez. “Size cennetlikleri bildireyim mi? Onlar hem zayıf oldukları hem de halk tarafından zayıf görüldükleri için kimsenin önemsemediği ve fakat şöyle olacak diye yemin etseler, isteklerini Allah'ın gerçekleştireceği kimselerdir”(Buhârî, 1992: VII. 223).

Yine Hz. Peygamber darda kalana, ihtiyaç sahibine yardım etmeyi kısaca sosyal hayatın gerekleri konusunda başkalarıyla paylaşarak yaşamayı bir prensip haline getirmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber, paylaşmayı yaygınlaştırıcı ve yönlendirici bazı sosyal ilkeler koymuş ve şöyle demiştir:

“Komşusu aç iken, tıka basa karnını doyuran kimse (gerçek) mü'min değildir”(Buhârî, 1992: II, 121; 1992: VII, 79).

“Servet bir müslüman için ne güzel arkadaştır. Yeter ki, o servetinden fakire, yetime ve yolcuya vermiş olsun”(Ahmed b. Hanbel, 1992: III, 21).

“Dul kadınların ve fakirlerin nafakalarını kazanmaya koşan müslüman kimse, Allah yolunda savaş eden gibidir, veya gecesini namazla, gündüzünü oruçla geçiren kimse gibidir”(Buhârî, 1992: VI, 189).

6.7. İbâdetlerde Özörlölere Sağlanan Bazı Kolaylıklar

İslam Dininin en önemli özelliklerinden birisi, kolaylık ilkesinin birçok alanda uygulanabilir olmasıdır. Bu anlayışıyla İslam, özörlü kişilere, zorluk ve sıkıntılarının en aza indirgenmesiyle üzerlerine düşen bazı ibadet yükümlölüklerini rahatça yerine getirebilmelerine imkan sağlamış olmaktadır.

Hiz. Peygamber, insanlara İslam Dinini öğretirken kolaylık prensibinden hareketle zaman zaman onların yaratılışlarına uygun, zorlanmadan yapabilecekleri, birbirinin yerine geçecek seçenekler sunmuştur. Bu uygulamalarda ona ilham kaynağı olan unsurların, her şeyden önce ayetler olduğunu söylemek mümkündür(Evgin, 2004: 19-20).

Bu anlayış da bize İslam'ın ne kadar gerçekçi bir din olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili olarak şu ayetlere yer verebiliriz: “Allah sizin için kolaylık diler, kesinlikle size zorluk dilemez.”(Bakara, 2/185). “(Allah) din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yükledi.”(Hacc, 22/78). “Allah hiçbir kimseyi gücünün yetmeyeceğı şeyle sorumlu tutmaz”(Bakara, 2/286).

Buhârî (ö. 256/870), Sahîh'inde Kitâbu'l-İmân'ın bir bâbına “Din kolaylıktır.” (*ed-Dînu yüsrun*) adını vererek dindeki kolaylık anlayışını dile getirmektedir(Buhârî, 1992: I, 15). İslâm Dini en son ve akla en uygun dindir. Bu yüzden bedensel ve zihinsel engelliler için akla uygun çözümler üretmiştir. İslâm, kişiye gücünün üstünde bir yük yüklemey ve zorlukla karşılaşılın her konuda kolaylık ilkesi devreye girer. Engelli oluşun insana getirdiğı güç kaybı yükümlölüklerde dikkate alınmış ve buna paralel olarak kolaylaştırma ve ruhsat sağlama yoluna gidilmiştir. Buna göre özörlü kişiler için özel hükümler getirilerek, onların da ibâdetlerini süresi içinde yapmalarına fırsat verilmiştir (Döndüren, 2005:121)

Fıkıh kitaplarımızda ibadetler konusunda hasta ve engellilere sağlanan kolaylıklarla ilgili hükümler, delilleri ve farklı mezhep görüşleriyle beraber geniş bir şekilde yer almaktadır. Din, akıl melekesi yerinde olmakla birlikte doğuştan veya sonradan, herhangi bir hastalık veya kaza sonucu, bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal veya duygusal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş olan özörlölere namaz, oruç, hac, zekât, gibi ibadetler konusunda “kişinin gücü ile sınırlı” olarak çeşitli kolaylık ve ruhsatlar getirmiştir (Döndüren, 2005: 105).

Bu bağlamda ibadetlerin her bir çeşidinde özörlölür için getirilen kolaylık ve ruhsatlardan bazısına değinmek istiyoruz. Örnek olarak ortopedik özörlü kimselerin kibleye yönelmeleri zorunluluğı yoktur. Çünkü kibleye yönelmede öncelikle fiziki gücün olması gerekmektedir. Bu durumdaki ortopedik engelli, yönelebildiğı kadar veya olduğu şekilde namaza durabilir (Cezîrî, tsz: I, 275-276).

Bunun yanında zihinsel engellilerin ibadetten muaf sayıldıklarına dair Hiz. Peygamber'in şu hadisini burada hatırlamak yerinde olacaktır: “Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır: Ergenlik çağına erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve şifa buluncaya kadar akıl hastasından”(Buhârî, 1992: VI. 168; 1992: VIII. 21).

Rahatsızlığı yüzünden ayakta namaz kılmakta zorlanan İmrân b. Husayn'ın sorusunu üzerine Allah Rasûlü şöyle cevaplamıştır: “Namazı ayakta kıl, eğer buna gücün yetmezse oturarak, yine gücün yetmezse yaslanarak kıl.”(Buhârî, 1992: II. 41).

Ayrıca görme özörlü bireylerin cuma namazı konusunu da burada kısaca belirtmek yerinde olacaktır. İslam âlimlerinin çoğunluk görüşüne göre, görme özörlü

için cumaya götürecek bir rehberi olursa görme özürünün Cuma namazı kılması farz olur (Zuhaylî, 1994: II, 370).

Hiz. Peygamber'e gelen ve hafızasından şikâyet eden bir adam, Kur'ân-ı Kerim'den ezberlediklerini aklında tutamadığını söyler ve bu konuda kendisine yardımcı olmasını ister. Hiz. Peygamber de ona "Allah'ım! Bana acı, rızık ver, beni affet ve beni doğru yola ilet." Şeklinde basit ve kısa bazı dualar öğretir. Adam kalkıp giderken de Hiz. Peygamber şöyle der: "Bu adam söylediklerimi yaparsa, elini hayırla doldurmuş olur" (Ebû Dâvud, 1992: I, 522). Burada da Hiz. Peygamber, hafızası zayıf olan bir sahabiye kolaylaştırıcılık ilkesiyle yaklaşarak onun derdine çare olmaya çalışmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'de haccın farzietini anlatan "...oraya gitmeye gücü yeten kimselerin, Kâbe'yi ziyaret etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır" (Âl-i İmrân, 3/97) âyetindeki "güç yetirme" ifadesi, bedenî ve mâlî yeterliliği kapsamaktadır. Bu bağlamda değişik nitelikte özürlü olan kişilere ve hastalara, şiddetli külfet olacağı sebebiyle haccın farz olmadığı anlaşılmaktadır (Zuhaylî, 1994: III, 418).

Oruç ibadeti de sağlıklı ve oruç tutabilecek güçte olan kişilere farzdır. Savaşa katılmak isteyip de özürlü nedeniyle savaşa katılamayanların, iyi niyetlerinden dolayı savaşa katılanların ecrini/ sevabını alacaklarını ifade eden hadisler vardır. Mesela Hiz. Peygamber, Tebük savaşından dönerken, özürlüden dolayı Medine'de kalmış, savaşa katılamamış kişiler hakkında şöyle buyurmuştur: "Siz Medine'de bir takım kimseler bıraktınız ki, siz yürüdükçe ve bir vâdiyi geçtikçe, onlar da orada sizinle birlikte dir." "Onlar Medine'de iken, nasıl bizimle olurlar?" sorusuna: "Evet onlar Medine'de, fakat kendilerini özürleri alıyordu." buyurmuştur (Buhârî, 1992: III, 202). Başka bir hadiste ise "Şüphesiz siz Medine'de bazı kişiler bıraktınız. Siz bir vadiyi geçmez, bir yola girmezsiniz ki, onlar size ecirde ortak olmasınlar. Çünkü onları özürleri alıkoymuştur" şeklinde buyurmuştur (İbn Mâce, 1992: II, 923).

Engellilere getirilen bu kolaylıklar bize gösteriyor ki, onlar oldukları gibi kabul edilip ve onlara gerekli olan kolaylıklar gösterilerek ibadetlerden kopmamaları sağlanmış olmaktadır. Eğer engellilere bu tür kolaylıklar sağlanmamış olsaydı, kendi dertlerinin yanı sıra muhtemelen ilave zorluk ve sıkıntılar yaşayacaklardı. Belki bir kısmı, zorluklardan dolayı ibadetlerini yerine getiremeyecek ve bunun üzüntüsünü yaşayacak ve böylece hayata olan bağlılığı zayıflayarak toplumdan tecrid edilmiş hissine kapılabileceklerdir.

6.8. Sabır ve Şükür Gösteren Özürlülerin Kazanacağı Bazı Mükâfatlar

Dünya hayatına gelen insan, sağlıklı ve rahat bir şekilde yaşayabileceği gibi, zorluk ve sıkıntı içerisinde yaşaması mümkündür. Bu konuya en güzel örnek yine Peygamberler olmuştur. Mesela, Hiz. Peygamber Taif'te taşlanmış, ayakları kan revan içerisinde kalmış, Uhud savaşında dişi kırılmış, yüzü yaralanmış, uzun süre maddî sıkıntı çekmiştir. Hiz. Yakub'un gözü kör olmuş, Hiz. Eyyûb bir çok hastalıklara yakalanmıştır.

Bununla beraber Hiz. Peygamber, birçok hadisinde insanın başına gelen hastalık, sakatlık gibi kendisine isabet eden her türlü dertlere ve sıkıntılara göğüs germesinin ve sabır göstermesinin, günahları için bir bağışlanma olacağını şöyle haber vermektedir;

“Bir müslümana isabet etmiş herhangi bir hastalık, dert, hüzn ve hatta gam yoktur ki, Allah bunu onun hataları için kefarete kılmış olmasın!” (Buhârî, 1992: VII, 19; Müslim, 1992: III, 1992).

“Allah, batan bir diken de dahil olmak üzere, başına gelen her bir musibet sebebiyle müslümanın hatalarını(günahlarını) örtmekle kalmaz, onu bir derece de yükseltir” (Müslim,1992: III, 1991).

“Kul, Allah’ın kendisi için takdir ettiği dereceye ameli ile ulaşamazsa, Allah onun canına, malına veya çocuğuna bir musibet verir, sonra ona sabretme gücü ihsan eder ve böylece onu Allah’ın kendisi için takdir ettiği mertebeye ulaştırır”(Ebû Dâvud, 1992: IV, 469).

Yine bazı hadislerde, görme yeteneğinden mahrum bırakılan yani görme engelli olan bir kişi, eğer bu sıkıntısına katlanır ve sabrederse, ahiret hayatı için kendisine cennet vaad edildiği belirtilmektedir;

“Mükafatın büyüklüğünün belânın şiddetine göre”(Tirmizî, 1992: IV, 601) olduğunu söyleyen Hz. Peygamber: “Ben kulumu –iki gözünü kastederek- iki sevgiliyle imtihan ettiğimde o buna sabrederse, iki göze bedel olarak ona cenneti veririm.”(Buhârî, 1992: VII, 4). “Kimin iki sevgili (gözünü) alır da, buna sabreder ve ecrini Allah’tan umarsa, sevap olarak cennetten başka bir şeye razı olmam.” (Tirmizî, 1992: IV, 601).

Yine Hz. Peygamber’in belirttiği bir hadiste başa gelen sıkıntılara sabretmenin Allah rızasını kazanmaya vesile olacağı, başa gelen sıkıntı ve belalara isyan etmekle de insanın kendisine zarar vereceğinden şöyle bahsedilir: “Kim başına gelen sıkıntıya sabrederse Allah ondan hoşnut olur, kim de rıza göstermezse, Allah’ın gazabına uğrar” (İbn Mâce, 1992: II, 1334).

Hz. Peygamber, hastalıklara sabır göstermenin mükafatını hadiste şöyle özetlemiştir; “Allah, ayağına batan bir diken veya başına gelen daha büyük bir sıkıntıdan dolayı müslümanın günahlarını bağışlar. Tıpkı bir ağaçtan yaprakların döküldüğü gibi o müslümanın günahları da dökülür”(Müslim, 1992:III, 1991).

Öte yandan, kızı Zeynep’in oğlu ölüm döşğinde iken Hz. Peygamber, kızına şu şekilde teselli etmesi önemli görülebilir “Alan da veren de Allah’tır. O’nun katında her şeyin belli bir vakti vardır. Sabretsin ve ecrini Allah’tan beklesin” (Buhârî, 1992: II, 71). Yine çocuğunu kaybeden ve mezarı başında ağlayan bir anneye de “Allah’tan kork ve sabret!”(Buhârî, 1992: II, 79) diyerek sabrı tavsiye etmiştir. Yine başka bir hadiste ise çocuklarını küçük yaşta kaybeden anne-babanın sabredip şükrettikleri takdirde cennet ile ödüllendirilecekleri müjdesini vermektedir: “Henüz ergenlik çağına ulaşmamış üç çocuğu ölen her müslümanı, Allah, çocuklara olan rahmet ve şefkati sebebiyle cennete koyar.”(Buhârî, 1992: II, 72; 1992: II, 103). Bu tür hadisler Kur’ân-ı Kerim’de yer alan “Sabredenlere mükâfatları hesapsız ödenecektir.” (Zümer, 39/10) ayetini de destekler mahiyette düşünülebilir.

Bu hadislerden, genelde hastalara özelde ise özürllülere mesaj olarak şu gerçeği ifade etmemiz mümkündür; İslam inancına göre Allah, bu dünyada imtihan olarak vermediği bir nimetini elbette ahiret âleminde o insana verecektir Engellilik/özürllülük olgusunu da bu şekilde anlamamız mümkündür. Dünya hayatındaki en büyük imtihanlardan biri olarak görülebilecek olan özürllülük ve çeşitlerine sabretmek o kişinin kurtuluşuna sebep olması muhtemeldir. Tabii olarak bu sabrı göstermesi beklenen

özürlü bireylere bu dünya hayatında sahip çıkmak maddi ve manevi destek vermek diğer insanların görevi olarak karşımıza çıkmaktadır.

6.9. Özürlülerin Eğitime Önem Verilmesi

Bu konuda Hz. Peygamber'in özürlüleri muhatap aldığı hadislerine kaynaklarımızda rastlayamadığımızı belirtmek istiyoruz. Ancak İslam dininin eğitime verdiği önemi ifade eden hadisleri genel olarak düşündüğümüz zaman özürlü bireylerin eğitime önem vermeyi de bu açıdan değerlendirmek mümkündür.

Hiçbir ayırım yapılmadan kadın ve erkek herkese ilim öğrenmenin farz olduğunu (İbn Mâce, 1992: I, 80) ifade eden ve kendisinin bir öğretici olarak gönderildiğini (Müslim, 1992: II, 1104) ifade eden Hz. Peygamber, hayatı boyunca ilmi faaliyetleri ihmal etmemiş, bilgi toplumu oluşturmak için çaba sarf etmiştir. Engellilerin de bu haktan mahrum edilmemesi bu anlayışın bir gereğidir. Dolayısıyla engellilerin eğitim-öğretim hizmetlerinden mahrum edilmemesi için onların okuyabileceği, onların durumlarına özgü okulların yeterince açılması en doğal haklarıdır. İstenilen düzeyde verilecek bir eğitim-öğretim neticesinde engelliler arasında da dünya çapında insanların yetişmesi imkân dâhilindedir ki, bunun örnekleri günümüzde de mevcuttur (Sancaklı, 2006: 65).

Özürlünün ve ailesinin eğitilmesi özürlülük olgusunun daha iyi anlaşılmış olmasını sağlamasının yanında özürlülerin hayata bakışlarında olumlu bir takım değişiklikleri de beraberinde getirecektir. Bu süreçte din eğitiminin de ayrı bir yeri olmalıdır.

Din, engelli bireye karşılaştığı sıkıntıları aşmada moral desteği sağlama, kendisine her zaman yardımcı olacak ve sığınabilecek yaratıcı olduğu duygusunu kazandırarak, yaşama sevincini artırma yanında, yaşadığı durumu kavramasına da katkı sağlayacağı bilişsel nitelikte bazı açıklamaları da ona sunar. Neden böylesi bir durumla karşılaştığı sorusuna cevap bulmada, insanın var oluşuna ışık tutacak ve yaşadıklarını kavramasına katkı sağlayacaktır (Kula, 2004: 9, S.161).

Özellikle bireyi tehdit eden özüre engel olma, var olan özü ortadan kaldırma veya bir ölçüde azaltma, özü artmasını önlemede ya da özüne sebebi ne olursa olsun, sonuçlarını hafifletme, özünün toplum içerisinde eğilim ve yeteneklerine uygun bir yer sağlamada bilinçli ve eğitilmiş ailelerin önemi büyüktür (Karagöz, 2005: 80).

Bu açıdan Hz. Peygamberin eğitim konusundaki hadislerini engelli-engelsiz ayırımı yapmadan bütün müslümanların dikkate alması gerekir. Özürlü bireylerin birçok probleminin aşılması da eğitim ile gerçekleşeceği gerçeğini unutmamak gerekir.

6.10. Hz. Peygamber'in Özürlülerle Olan Sosyal İlişkisi

İslam Dini sosyal ilişkilere de büyük önem veren bir dindir. Bu konuda sağlıklı ve engelli diye bir ayırım yapmamıştır. Ancak yardıma muhtaç insanlarla daha çok ilgilenmeyi teşvik etmiş hatta bu konuda Peygamberimiz görme engellilere karşı kötü davrananları, mesela onların yollarına engel koyanları kınamıştır (Ahmed b. Hanbel, 1992: I, 217–309).

Nitekim Hz. Hatice, Hz. Peygamber'i "güçsüzü yüklenen" kimse olarak tanıtmıştır (Müslim, 1992: I, 139–142).

Bu bağlamda Hz. Peygamberin engellilere karşı sosyal ilişkilerini bazı başlıklar altında ele almamız mümkün olmaktadır.

6.10.1. Özörlölere İltifat Etmesi

H. Peygamber, Bedir savaşına katılan görme özürlü Medineli bir sahabe olan İtban b. Malik'i, kabilesi Salimoğullarının imamlığına atamıştı. Görev yaptığı mescit ile evi arasında bir vadi vardı. Yağmur yağdığında camiye gitmesi zor oluyordu. Durumu H. Peygamber'e şöyle arz etti:

“Ey Allah'ın Resulü ben görme özürlüyüm, karanlık ve sel oluyor, evimde namaz kılsanız da ben orayı namazgah edinsem”? diye ricada bulundu.

H. Peygamber de İtban'ın evine gitti ve ona “ Nerede namaz kılmamı istersin?” dedi. İtban, H. Peygambere evinde namaz kılmasını istediği yeri gösterdi. H. Peygamber de orada namaz kıldı (Buhari, 1992: II, 55–56).

H. Peygamber, hayatında hiçbir engelli kimseyi hakikat anlamıyla “kör, sağır ve dilsiz vb.” engelleriyle nitelendirerek rencide etmemiştir. Aksine, annesini diline dolayarak bir köleye ilişen Ebû Zerr'e: “Sende hâlâ cahiliye alışkanlığı var!” diyerek azarlaması (Buhârî, 1992: VII, 85) dikkat çekicidir. Bunun H. Peygamber, eşlerinden H. Aişe'nin, H. Safiye hakkında boyunun kısalığını kastederek ‘Sana şöyle şöyle olan Safiyye yeter’ demesi üzerine: “Öyle bir söz söyledin ki, eğer o, denize karışmış olsaydı, onu karıştırdı” (Tirmizî, 1992: IV, 660) diyerek uyarması çok anlamlıdır.

H. Peygamber'in özellikle a'ma olan sahabilere çoğu zaman iltifat dolu ve onları onurlandırıcı ifadeler kullandığını görmekteyiz. Mesela toplum içerisinde bulunduğu bir sırada â'mâ olan bir sahâbîsinden söz ederken, ona “basîr” (basîretli, iyi gören) dediğini görmekteyiz. Söz konusu olay şu şekilde anlatılmaktadır: “Câbir b. Abdullah'ın anlattığına göre bir gün H. Peygamber: “Haydi, Vâkıfoğullarındaki şu ‘iyi gören’ (basîr) adama gidelim!” buyurdu. Kastettiği şahıs ise a'mâ idi” (Beyhaki, 1994: X, 200).

6.10.2. Yardımcı Olmayı Teşvik Etmesi

İslam Dini özürlü, engelli ve hastalara ilgi göstermeyi ve onlara yardımcı teşvik etmekte ve bunu sevabı olan davranış olarak değerlendirmektedir. İslam inancına göre görme engelli bir kimseye yol göstermek, sağır ve dilsiz ile ilgilenmek (Ahmet b. Hanbel, V, 168–169) ve vasıtasına binmek isteyen engelli bir insana yardım etmek bir sadakadır (Ahmet b. Hanbel, 1992: II, 350).

Bu konuda bizlere örnek olabilecek bir davranışı sahabiden Abdurrahman İbn Ka'b İbn Malik'te görmekteyiz. O babasının gözlerini kaybetmesinden sonra hayatı boyunca babasına rehberlik yapmış ve Cuma günü olunca da Cuma namazına götürmüştür (İbn Mâce, 1992: I, 342).

Şu olayın bize, engellilere yardımcı olmanın birer sadaka olduğunu anlatması önemlidir. H. Peygamber'in tavsiyelerinde geçen “her gün bir sadaka verin” ifadesine sahabiden Ebû Zer, “benim her gün sadaka verecek imkanım yok” diyerek tepki gösterir. Bunu üzerine H. Peygamber: “Sadakanın bir çok çeşidi vardır; Allahü Ekber, Sübhanallah, Leilaheillallah, demen, iyiliği emretmen, kötülüğü menetmen, insanların yolundan diken, taş ve kemik gibi insanlara zarar verecek şeyleri kaldırman, görme engellilere rehberlik-yardım- etmen, işitme engellilere anlayacakları dilden anlatman,

koluna girip güçsüze yardım etmen, konuşmakta güçlük çekenin meramını ifade edivermen. Bütün bunlar yapabileceğin sadaka çeşitlerindendir” diyerek sadaka konusunda Ebû Zer’e yol göstermiştir (Ahmed b. Hanbel, 1992: V, 154, 168–169).

6.10.3. Özürllülerin Dertleriyle İlgilenilmesi

Hiz. Peygamber, mümin olan kişilerden kendisi için hoşlandığı bir şeyi diğerkardeşleri için de istemeyi, kendisi için istemediğı bir şeyi başkası için de istememeyi tavsiye etmektedir. Bu tavsiye, mümin-iman ilişkisi içerisinde şöyle ifadesini bulmaktadır: “Hiç biriniz kendisi için istediğı şeyi kardeşi için istemedikçe gerçek iman etmiş olmaz.”(Buhari, 1992: I, 9).

Bu bağlamda özürllü kişilerin karşılaştıkları hastalık veya bazı problemler karşısında özürllü olmayan bireyler, özürllülere karşı gerekli duyarlılığı göstermelidirler. Çünkü mümin diğerkbir müminin yara, hastalık, sıkıntı gibi zor zamanlarında kardeşine yardımcı olmak, onun dertleriyle ilgilenmeyi dini bir sorumluluk olarak görmelidir. Özürllü bireylerin yaşadığı dertler kendisini de rahatsız etmelidir.

Bu bağlamda Hiz. Peygamber, hasta, dertli ve bir takım problemleri olan insanlara yaklaşım konusunda şu hatırlatmayı yapmaktadır; “Kardeşinin derdine sevinip, gülme, sonra Allah ona merhamet eder de, seni onun sahip olduğı dertle müptela kılar”(Tirmizî, 1992: IV, 662).

6.10.4. Topluma Katılımlarını Sağlaması

Topluma dayalı rehabilitasyonun temel hedefi özürllülerin toplum içine tam katılımlarının sağlanmasıdır. Topluma dayalı kavramı toplum sorumluluğı manasında alınmalı Topluma dayalı rehabilitasyon sosyal gelişmenin bir aktivitesi olarak kabul edilmeli ve toplumsal hizmetlerin planlanmasında öngörülen programların tümünün içine entegre edilmelidir (Metintaş, 2005: S. 537, 49).

Engellilerin toplumla bütünleşmelerinin önündeki sorunlardan biri de toplumun engelli bireylere karşı tavır ve tutumlarındaki yanlışlıklardır. Bu yanlışlıkların başında da sosyal dışlanmışlık ve ayrımcılık gelmektedir. Engelli bireyin fiziksel işlevlerindeki bozukluk ve bunların hareket yeteneğinde yarattığı eksiklik ve güçlük, onu toplumun diğerkbireylerinden farklı kılmaktadır. Bu farklılık engellilerin yaşadığı ayrımcılığın da asıl nedenini oluşturmaktadır (Tezcan: 2006, 11).

Özürllülük bu açıdan özürllü bireyin yanında ailesini, çevresini de ilgilendiren sorunları beraberinde taşımaktadır. Bu sorunların çözümünde özürllü bireylerin topluma kazandırılması önemli bir konudur. Çünkü özürllülerin farklı bir sınıf gibi görülüp toplumdan dışlanması yanlış bir davranıştır. Hiz. Peygamber dönemindeki bir örnek bu bağlamda değerlendirilebilir.

Sahabeden Arfece b. Esad cahiliye döneminde vuku bulan Kilab Savaşı’nda burnunu kaybetmişti. Kendine gümüşten protez bir burun yaptırdı, ancak bu gümüş burun kötü koku yapıyordu. Bunun üzerine Hiz. Peygamber kendisine altından bir burun yaptırmasını söyledi (Tirmizî, 1992: IV, 240). Bu olay protez takmak durumunda olan birinin topluma katılmasını sağlamak açısından Hiz. Peygamber’in yaklaşımının önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

6.10.5. Özürlülere Aile ve Toplumda Sevgi-İlgi Gösterilmesi

Topluma kazanımların sağlanması açısından özürlü bireylere başta ailede sonra da toplumda sevgi ve ilgi gösterilmesi önem arz etmektedir. Bu açıdan ailenin özürlü olan bireyine yaklaşım tarzının önemi büyüktür. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in aile içi iletişimi güçlü tutmaya yönelik mesajları önemli görülebilir. "Sizin en hayırlınız aile fertlerine en güzel davrananınızdır"(Tirmizî, 1992: V, 9). Özellikle de aile içerisinde ilgiye muhtaç olan hasta, yaşlı ve özürlü bireylerle davranış modellerini oluştururken bu hadisin anlamı iyi düşünülmelidir.

Bununla beraber toplum olarak özürlü, hasta, bakıma muhtaç bireylere sevgi şefkat ve merhamet duygularıyla yaklaşmak insanî ve dini bir görevdir. Bu konuda Hz. Peygamber, "Siz ancak aranızdaki zayıflar (güçsüzler, hastalar, düşkünler..) sebebiyle rızıklandırılıyor ve yardım görüyorsunuz"(Buhari, 1992: III, 225) hadisiyle topluma bir mesaj vermektedir. Yine bir başka hadiste "Allah bu insanlara zayıflarının duaları ve ibadetleri sebebiyle yardım etmektedir"(Nesâî, 1992: VI, 45) buyrulmaktadır.

7. SONUÇ VE TARTIŞMA

Özürlülük olgusu özellikle günümüz dünyasında insan hakları çerçevesinde önemli ölçüde ele alınan konuların başında gelmektedir. Bu sebeptendir ki “3 Aralık” tarihi Dünya Özürlüler Günü, Mayıs ayının ikinci haftası da “Sakatlar Haftası” olarak kabul edilmiştir. Günümüz insanının dikkat çektiği bir konunun İslam Dini perspektifinden de incelemesi gerektiği düşüncesinden hareketle yaptığımız bu araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulguları ve ortaya çıkan sonuçları şöylece özetleyebiliriz.

Öncelikle şu hususu belirtmek gerekir ki, Kur’ân-ı Kerîm’de özürlüler konusunda somut örnekler olduğu gibi soyut örneklerle de karşılaşmak mümkündür. Yine Kur’ân-ı Kerîm’in genel hitabı içerisinde, özürlülükle ilgili kavramlar azımsanamayacak miktardadır. Bu bağlamda, görme engelliler için “a’mâ, umyun”; işitme engelliler için “summ”; konuşma engelliler için “bukm, ebkem”; ortopedik engelliler için “a’rac”; zihinsel engelliler için “sefih ve mecnûn”; genel anlamda hastalık sahibi kişiler için ise başta “merîd” olmak üzere değişik kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramların bir kısmı hakiki anlamda kullanılırken bir kısmı da mecazi anlamda kullanılmıştır.

Hakiki anlamıyla kullanılan özürlülük kavramlarının bazen bir takım ruhsatlarla birlikte kullanıldığını söylemek mümkündür. Mesela ortopedik engellilerin sadece hakiki anlamda ve dini-sosyal açıdan kolaylık bağlamında kullanılmıştır. Yine özürlülüğün hakiki anlamında kullanıldığı ayetlerin bir kısmında, bazı peygamberlerin mucizelerine işaret edildiği hususu karşımıza çıkmaktadır.

Özürlülüğün mecazi anlamıyla kullanıldığı ayetlerin sayısının daha çok olduğu görülmektedir. Mesela görme engellilerden bahseden bazı ayetlerde görememekten kastedilenin, “kalp körlüğü”, “basiretsizlik”, “aklı kullanamama”; işitme engelliler için kullanılan ifadelerde kastedilenin “hakikatlere kulak tıkamak”, “İlâhî hitapları duymamak”; konuşma engelliler için kullanılan ifadelerden kastedilenin “İlâhî hakikatleri söyleyememek”; zihinsel engelliler için kullanılan ifadelerden kastedilenin “aklı olduğu halde aklını kullanmamak”, “düşünmemek” gibi mecazi anlamlarıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Her şeyden önce bir insan olan Hz. Peygamber’in toplumun tüm fertleriyle olan ilişkisinde, genel olarak insan, özel olarak ta özürlü bireylerle ilişkisindeki tutum ve davranışları dikkat çekicidir. Bu bağlamda düşündüğümüzde hadis kaynaklarımızda geçen özür kavramının genellikle “özür dilemek”, “bir görev ya da vazifeyi yerine getirmeye engel olan özürlülük”, “ibadet yapmaya engel olan özürlülük” gibi daha ziyade hükmi anlamlarda kullanıldığını söylemek mümkündür. Bunun yanında Hz. Peygamberin özellikle görme özürlü olan Abdullah İbn Ümmi Mektum ile olan diyalogunun aktarıldığı rivayetlerdeki özürlülük durumunun, hakiki anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Öte yandan, Hz. Peygamberin görme özürlü olan Abdullah İbn Ümmi Mektum’u defalarca kendi yerine vekil bırakması ve müezzin olarak görevlendirmesi; ortopedik özürlü olan Muaz İbn Cebel’i vali olarak ataması; yine aynı şekilde ortopedik özürlü olan Amr b.el-Cemûh’a muaf olduğu halde, savaşa katılma isteğini reddetmemesi, Onun özürlülere yaklaşımı açısından dikkat çekicidir. Bunlara ilaveten zihinsel engellilere karşı ibadet muafiyetini beyan etmesi, işitme ve konuşma engellilerin hukuki işlemlerinde kolaylıklara gidilerek toplumsal sorunların çözümünde yardımcı olması da

Hız. Peygamberin özörlölere yaklaşımını tespit açısından önemli örnekler olarak değerdendirilebilir.

Yine Hız. Peygamber'in günümüz toplumunda sosyal engelli olarak ifade edebileceğimiz kötörüm ve cüce gibi ifadelerle nitelendirilen insanlarla kurduğu iletişim önemlidir. Mesela Cüleybib adındaki cüce ve toplum tarafından dışlanmış olan bir sahabeye gösterdiği yakın ilgi ve alaka dikkat çekicidir. Bu örnekler ışığında, Hız. Peygamber'in, insanları fiziki özelliklerine göre değerdendirmenin yanlış bir tutum olacağını işaret etmek suretiyle, özörlölere negatif bir ayrımcılık yapılmasına engel olduğu ve özörlölelerin sosyal hayatın içinde etkin bir rol almalarının sağlandığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Hız. Peygamber'in insanları öncelikle sağlıklı yaşamaya özen göstermeye davet etmesi, her şeye rağmen hastalık ve özörlölere maruz kaldıklarında ise mutlaka tedavi yollarını aramaları gerektiğini talep etmesi, çalışmamızda göz ardı edemeyeceğimiz hususlardan biridir. Göz ardı edemeyeceğimiz bir başka husus da Hız. Peygamber'in, kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın, özörlölelerin de eğitimden hiçbir şekilde mahrum bırakılmamaları gerektiği hususudur. Bunun yanında özörlölere yol göstermeyi ve sosyal hayatta onlara yardımcı olmayı sadaka hükmünde sayması da toplumdaki yardımlaşma duygusunun zenginleşmesi açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

- ABDULBAKİ, M.F., 1982. el-Mu'cemü'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim, Mektebetü'l-İslamiyye Yay., İstanbul, 782s.
- AHMED b. HANBEL, 1992. Müsned, Çağrı Yayınları, İstanbul, 6c.
- ALGÜL, H, 2005. Peygamberimiz' in Şemâili Ahlâk ve Âdâbı, Işık Yayınları, İstanbul, 199s.
- AYDINLI, A., 1999. İbn Ümmü Mektûm, DİA., İstanbul, c.XX, s.434-436. 36c.
- BEYDAVÎ, Nasiru'd-din Abdullah b. Ömer, 1999. Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vîl,: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye Yay., Beyrut, 8c.
- BEYHAKİ, A., 1994. Sünen-i Kübra, Mektebetül Dari'i Ba'z, Mekke, 10c.
- BİLMEN, Ö., tsz. Hukuku İslamiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu, Bilmen Yayınları, İstanbul, 13c.
- BUHÂRÎ, M., 1992, Sahih, , Çağrı Yayınları, İstanbul, 8c.
- CEZİRİ, A., tsz. Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhi, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul, 8c.
- CONCORDANCE(el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadîsi'Nebevî), 1988. (Komisyon, C., E.J.BRILL, LEİDEN), Çağrı Yay. İstanbul, 8c.
- ÇAĞRICI, M., 1995. Asr-ı Saadet'te Oluşan İslâm Ahlâkı, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, Beyan Yay., İstanbul, 4c.
- DARİMİ, M., 1992, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2c.
- DİE (T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü) 2004. Türkiye Özürlüler Araştırması, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 150s.
- DOĞAN, Ç., 1982. Ortopedi Özürlü Çocuklar ve Eğitimi; Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fak. Yay. Ankara, 184s.
- DÖNDÜREN, H, 2005. İslâm'ın Engellilere Tanıdığı Kolaylıklar ve Ruhsatlar, 2005. D.İ.B, Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam, s.99–122, Ankara, 280ss.
- DRAZ, M. Abdullah, 1983. İslam'ın İnsana Verdiği Değer, (Terc.: Nureddin Demir), Kayıhan yayınları, İstanbul, 238s.
- EBU DÂVUD, S., 1992. Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 5c.
- ERDOĞAN, M, 2005. Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, Ensar Yay. İstanbul, 626s.
- ERİPEK, S., 1992. "Engelliler ve Eğitimleri", Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, c.5, sayı: 1-2, Eskişehir.
- _____, S., 1993. Zihinsel Engelli Çocuklar, Anadolu Üniversitesi Yay. Eskişehir, 159s.
- ERUL, B., 2005. Engellilerle İlgili Hadislerin Analizi, D.İ.B, Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam, s.67-94, Ankara, 280ss.
- EVGİN, A., 2004. Hz. Peygamber'in Sünnetinde Alternatif Çözüm Yolları, İlahiyat Yayınları, Ankara, 206s.
- GÜL, E., 2005. Kur'ân'da Engelliler, Akis Yay. İstanbul, 137s.
- HANÇERLİOĞLU O., 1984. İslam İnanç Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul, 776s.
- HÂZİN, Ali b. Muhammed, tsz. Lübabüt-Tevîl fi Me'anit-Tenzil, Beyrut, 4c.
- İBN KESİR, 1993. Tefsiri İbn Kesir, Mektebetü'l Ulum ve'l-Hikme, Medine-i Münevvere, 3c.
- İBN MÂCE, A., 1992. Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2c.
- İBN MANZUR, Muhammed b. Mükerrrem, 1956. Lisânü'l Arab, Beyrut, , 6c.
- KARAGÖZ, İ., 2005. Kur'ân'ın Engellilere Bakışı, D.İ.B. Yay. Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam, s.33-66, Ankara, 280ss.

- _____, İ., 2005. Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler, DİB Yay. Ankara, 104s.
- KOMİSYON, 2003. H.Karaman, M.Çağrı, İ.Kafi Dönmez, S.Gümüş, Kur'an Yolu, Türkçe Meal Tefsir, DİB. Yayınları, Ankara, 5c.
- KULA, N., 2005. Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma, Dem Yay., İstanbul, 272s.
- _____, N., 2004. Engelliler ve Din, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 161, Ankara, s. 9.
- KUR'AN-I KERİM, 1993, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 638s.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, 1993. el-Camî' li Ahkamı'l-Kur'an, , Daru'l-Kütüb'l-İlmiyye, Beyrut, 20c.
- MEB, Özel Eğitim Okulları Yönetmeliği, 1986. Md.6; MEB Özel Eğitimle İlgili Kanun ve Yönetmelikler, MEB Basımevi Ankara, 101s.
- METİNTAŞ, S., 2005. Özürlünün Topluma Dayalı Rehabilitasyonu, Aksiyon Haftalık Haber Dergisi, (S. 537), 48-49ss,
- MEVDUDÎ, Ebu'l Ala, 1991. Tefhimu'l Kur'an, ,Terc.Heyet, İnsan Yay. İstanbul, 8c.
- MUTLUER, S.Y., 1997. Tekerlekli Sandalye Kullanan Bedensel Özürlüler için Uygun konut Tasarımı ve Çevre Düzenlemesi, Konya Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 224s.
- MÜSLİM, H.,1992. Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul, 3c.
- NESAI, A., 1992. Sünen, , Çağrı Yayınları, İstanbul, 8c.
- NESEFÎ, Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed Mahmud, 2000. Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil Dar'ul Marafah, Beyrut, 1388s.
- ÖZİDA, 1999. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, I. Özürlüler Sûrası: Çağdaş Toplum, Çağdaş Yaşam ve Özürlüler, Ön Komisyon Raporları, Ankara: ss. 3-10.
- ÖZSOY, Y., ÖZYÜREK, M., ERİPEK, S., 1998. Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar, Karatepe Yay., Ankara, 247s.
- ÖZYAZICI, Alparslan, 2004. Engelliler ve Genetik Problemler, Diyanet Aylık Dergi, sayı: 161, Ankara, ss.19
- ÖZYÜREK, M., 2000. Bireysel Farklılığa Psikoloji Yaklaşımıyla Bakış, Karatepe Yay. Ankara, 104s.
- PEKDEMİR, Ş., 2006. İslam'da Özürlü Hukuku, Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun, 168s.
- RAĞİB, Ebi Kasım el- Hüseyin b. Muhammed, 1986. el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, Kahraman Yayınları, İstanbul, 851s.
- RAZÎ, Fahreddin., 1999. Mefatihü'l Gayb, Daru İhyai-Terasi' Arabiyye, Mısır, 33c.
- SACKS, O., 2001. Sesleri görmek, Çev: Osman Yener, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 183 s.
- SAMİ, Ş., 1991. Temel Türkçe Sözlük,Tercüman Yayınları, İstanbul, 3c.
- SANCAKLI, S., 2006. "Hz. Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tesbiti", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, c.VI (S. 2.), ss.37-72.
- SARIÇAM, İ., 2001. Yoksullukla Mücadelede Hz. Peygamber, 2000 Yılında Yoksulluk Sorununun Ulaştığı Boyutlar, derleyen: İbrahim Ateş, Yoksullara Yardım ve Eğitim Vakfı Kültür Yay., Ankara, 184s.
- SEYYAR, A., 2001. Sosyal Siyaset Açısından Özürlülüğe Karşı Mücadele, Türdav Yay., İstanbul, 280s.
- ŞABAN, Z., 2000. İslam hukuk İlminin Esasları(Usûlü'l Fıkıh)Terc.İ. Kafi Dönmez, TDV Yay. Ankara, 472s.
- T.D.K., 1998. Türkçe Sözlük. Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 2c.

- TABERÎ, İbn Cerîr, 1988. Câmiü'l-Beyân Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, Beyrut, 15c.
- TEZCAN, M., 2006. Kur'ân'ın Engellilere Yaklaşımı ve İslam'ın Engellilere Sağladığı Kolaylıklar, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, K.Maraş, 98s.
- USTA, H., 1992. Bedensel Özürlü Olmanın Sebepleri, MEB. Yay. İstanbul, 75s.
- ÜN, N., 2004. I. Sosyal Hizmetler Şurası Ön Komisyon Raporları ve Bireysel Çalışmalar, Ankara, 500s.
- YAZIR, H., 1971, Hak Dini Kur'ân Dili,. Eser Neşriyat, İstanbul, 8c.
- ZUHAYLÎ, V.,1994.İslam Fıkhi Ansiklopedisi,(Çev: Komisyon), Feza Yay. İstanbul, 10c.
- <http://www.ozida.gov.tr/23.01.2010>
- <http://www.ozida.gov.tr/siniflandirma/23.01.2010>.
- <http://www.marmaraortopedi.com.tr/15.01.2008>
- <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/15.02.2008>

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Faruk SÖYLER
Doğum Yeri ve Tarihi : Yenice -1982

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : KSÜ İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam
Bilimleri Ana Bilim Dalı
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller :
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi : faruksoyler@hotmail.com
Tel. :
Tarih : Şubat-2010